

გაზეთის ფასი: ერთი წლით თფილისში 7 მან., სხეუკარი წლით 3 მ. 50 კ.; თფილისის გარეთ ერთი წლით 8 მან., სხეუკარი წლით 4 მან., სამი თვით 2 მან., თითო ნაშუკრი—15 კაპ.
 ხელის-მოწერა მიიღება: თფილისში—„წერა-კითხვის გამავრ. საზოგადოების“ კანცელარიაში და „კვალის“ რედაქციაში, ბარონის ქუჩაზე, № 27.
 ტელეფონი № 734.
 ფოსტის ადრესი: Тифлисъ. Редакція „КВАЛИ“.

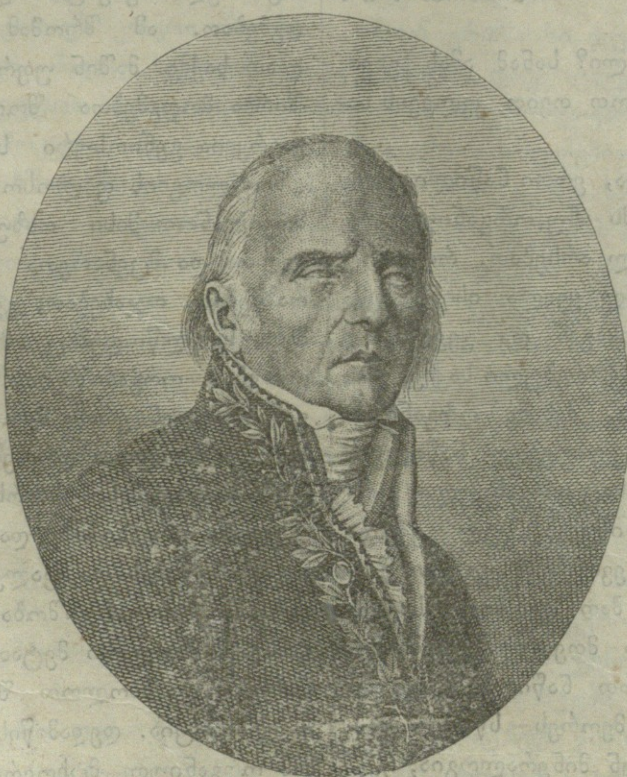
შინაარსი: მეცნიერები, ჯამარკი X-ს.—საუბარი სხვა-და-სხვა საგნებზე, მასუბრისა.—თბილისის ქადაქ. არჩევნები, ფ. გ.—სს.—სხვა-და-სხვა ამბები.—კორესპონდენტები.—ქუთაისის საერთო-ერთო ნდობის კრება, Porole-სი.— ლექსი, ადა ნეკრისა.—ზახუბრისა მთა. გორკისა,—ბიბლიოგრაფია ა. ხსანაშვილისა.—უურსაღ-გაზ-დან.—სსღვ. გარეთ.—რუს. ცხ. თავის. ნებისა თუ აუც. ი. გამართული-სა.—ცატა რამ სსკ. სამკ.—ბიბლიოთ. შესახებ, ეორანისა.—წერ. რედ. მიმ.—განცხადება.

„კვალის“ რედაქცია გადავიდა ბარონის ქუჩაზე, სახლი № 27, ბ-ნ მარტირუსოვის შენობაში.

მ ე ც ნ ი ე რ ე ბ ი.

2. ჯამარკი.

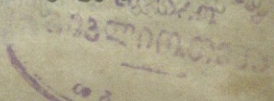
მე-XIX საუკუნის დასაწყისში გამეფებული იყო ისეთი განკებრივი მიმდინარეობა, რომელიც მეტათ ხელის შემშლელათ უნდა ჩაეთვალოთ ბუნებისმეტყველებისათვის. ეს მიმართულება არის ნატურ-ფილოსოფია. ძირითადი აზრი ნატურ-ფილოსოფიისა ის იყო, რომ ბუნება არის მხოლოდ ხილული სახე შემოქმედებითი ძალის აზროვნებისა. შემოქმედებითი სული და ადამიანი თანაბარი არიან. განსხვავება მათში მხოლოდ ისაა, რომ შემოქმედებითი ძალა ფიქრობს და ეს მისი აზროვნება ხორციელდება, ადამიანის აზრი კი ვერ პოულობს განხორციელებას: და რა კი შემოქმედებითი სულის და ადამიანის აზროვნების პროცესი თანაბარია, აქიდან ცხადია, რომ ადამიანს რაღათ უნდა შრომა? მისთვის საკმარისია დაჯდეს და იფიქროს და ამ გზით ის აღადგენს თავის გონებაში იმ აზროვნებას, რომელიც განხორციელებულია ბუნებაში, ესე იგი შეიგნებს ბუნებას დაკვირვებითა და ცდის გარეშე. ამ ნაირათ ნატურ-ფილოსოფია გვასწავლიდა,—არაა საჭირო დაკვირვება და ცდაო. აი, მაგ., რას ამბობს ამ მიმართულების ერთი წარმომადგენელთაგანი, ოკენი: „მე ყოველთვის უარყოფდი ლოდიკურ მეთოდს. მე შევექენი მეორე, ნატურ-ფი-

ქან ჯამარკი.

ლოსოფიური მეთოდი, რომ ამ ნაირათ გამოვირკვიო ღვთაებრივა სახე მის ქმნილებათა შორის. ასე, მაგ., ორგანიზმა არის პლანეტის გამომსახულება, ამიტომ ის უნდა იყოს რგვალი. ეს მეთოდი დასკვნების მეთოდი კი არაა, არამედ ბძანებლობითი მეთოდი, სადაც დასკვნას ისე მიიღებ, რომ თვითონაც არ იცი, თუ როგორ მოხდა ეს“. სწორეთ თვითნებური, აულაგმელი ოცნებობით არის გავსილი ნატურ-ფილოსოფების ნაწერები. კიდეც ერთ მავალითი. ვინმე კაუბი ამბობს: ხვით ქისგან წარმოიშვა კვერნაო. ხოლო ეს გადაქმნა ხდებოდა თანდათან. ჯერ ხვითქი გადაიქცა იხვათ, მერე ზღვის მერცხლათ, შემდეგ ქილყავათ, ტოროლათ, მამზაკუნათ, ლაქოთ, ქორათ, ბუთ და ბოლოს კვერნათ. რატომ მოხდა ასე? ამის პასუხისთვის კი თავსაც არ იტყვიებდენ. ასე რომ ნატურ-ფილოსოფოსებს მართლაც სავსებით რომ შეესრულებათ თავისი აზრი და ცდა დაკვირვება უარყოთ, ვინ იცის, რა მოელოდა მეცნიერებას? მარა ასე არ მოხდა. მიუხედავათ საზოგადო შეხედულებისა, ამ მოძღვრების წარმომადგენლები მაინც აგროვებდენ ფაქტებს თანდათან, ახდენდენ ცდებს და დაკვირვებებს და ამნაირათ უმზადებდენ ნიადაგს ნამდვილ მეცნიერულ თეორიებს. მაინც ნატურ-ფილოსოფია მეტათ განვითარებული იყო გერმანიაში. ხოლო საფრანგეთის მეცნიერთ გასული საუკუნის დასაწყისში დიდი ბძოლა ქონდათ

ერთმანეთში გამართული. აქ მეცნიერები გაყოფილიყვენ ორ ბანაკათ. ერთი მხრის წარმომადგენელი იყო კიუვენი, ხოლო

მეორესი გეგმა... სინ... კიუვი და... იმ გარემოებით, რას გერმანიაში ბუნების ნამდვილ შესწავლას ზიზღით უყურებდნენ, მიეცა მეორე უკიდურესობას. ის ამბობდა—ფაქტი და მეტი არაფერიო. სენტ-ილერმა კი გამოთქვა ღრმა მოსაზრებანი ორგანიული ბუნების წარსულზე. სწორეთ ამ ბრძოლის დროს, როცა აურაცხელი ფაქტებით შეიარაღებული კიუვიე ამარცხებდა უფრო შორს გამქვრეტ, მარა ფაქტებით ღარიბ ჟოფრუა სენტ-ილერს,—გამოჩნდა იმავე საფრანგეთში ღრმა მეცნიერი, რომელმაც დააფუძნა თანამედროვე შეხედულება ორგანიულ ბუნებაზე. ეს მეცნიერი იყო ლამარკი.

ქან ბაპტიტ პიერ დე-მონე, შვედლი-დე-ლამარკი, იყო მეტათ მხნე და მამაცი, როგორც ფიზიკურათ, ისე ზნეობრივ-თაც. მსახურებდა სამხედრო სამსახურში, სადაც ერთხელ საოცარი სიმამაცე გამოიჩინა. მარა მისდა სამწუხაროთ, ხოლო მეცნიერების საბედნიეროთ ის ამ დროს მძიმეთ დაჭრეს, რის გამო დაანება სამსახურს თავი და მიყო ხელი მეცნიერებას. თავდაპირველათ ის გაიტაცა სამხრეთ საფრანგეთის მდიდარმა მცენარეულობამ და ამ ნაირათ ბოტანიკას მიყო ხელი. შემდეგ ჩამოვიდა პარიზში, დაუმეგობრდა მაშინდელ გამოჩენილ ბუნებისმეტყველ ბიუფონს. ოცდა ცხრა წლისამ, როცა საფრანგეთს მართავდა დირექტორია, მიიღო თეოლოგიის კათედრა Jardins des Plantes-ში. ლამარკს უნდა შეესწავლა განსაკუთრებით უხერხემლონი, ხოლო სენტ-ილერს ხერხემლონი. ლამარკმა გულმოდგინეთ მოკიდა საქმეს ხელი, მოკლე დროს განმავლობაში საფუძვლიანათ შეისწავლა საგანი და ბევრი დიდნიშვნელოვანი დაკვირვება მოახდინა. მარა მუდმივმა შრომამ და მიკროსკოპიულ ორგანიზმების შესწავლამ ერთი მხრით, ხოლო სიღარიბემ მეორე მხრით ის მოიტანა, რომ ლამარკს თანდათან მხედველობა დაუსუსტდა და ბოლოს 1819 წ. სრულიათ დაბრმავდა. თავის თხზულების „უხერხემლოთა ბუნებრივი ისტორი“-ის ორი უკანასკნელი ტომი (ეს თხზულება მან დაიწყო 1816 წ., ხოლო დაასრულა 1822 წ.) ბრმა მოხუცმა უკარნახა თავის ქალს, რომელსაც მამა უყვარდა უღრმესი შეილობრივი სიყვარულით. ბიოგრაფები ამბობენ: მას შემდეგ, რაც სასტიკმა ბუნებამ ლამარკი ჩამაწყვდია ოთხ კედელ შუა, მისი ქალიშვილიც აღარ მოშორებია ტანჯულ მამასო.

რაში გამოიხატება ლამარკის ღვაწლი? სანამ ამას გავითვალისწინებდეთ, საჭიროა გამოვარკვიოთ თვით კვლევის საგანი.

მთელი ბუნება ორ ნაწილათ იყოფა, ერთი ნაწილია ორგანიული, მეორე—უორგანო. ორგანიზმს ანუ ორგანიულ არსებას ჩვენ ვეძახით სულ ყველა ცოცხალ არსებათ, როგორც ცხოველებს, ისე მცენარეთ, რადგან სულ ყველა ისინი შემდგარი არიან განსაკუთრებულ ნაწილებისაგან და ყველა ამ ნაწილებს მიჩენილი აქვთ თავისი განსაკუთრებული საქმე. ერთი სუნთქავს, მეორე საქმელს ინელებს, მესამე ორგანიზმს ამოძრავებს და სხვა. აი ყველა ამ განსაკუთრებულ ნაწილებს ქვია ორგანო და თვით ცოცხალ არსებასაც ორგანიული. ორგანოების შეერთებული მოქმედება გამოიწვევს სულ ყველა ცხოველურ მოქმედებას. ამას ვერ ვამჩნევთ ჩვენ ვგრეთ წოდებულ მკვდარ სხეულებში, ამიტომაც მათ ვეძახით უსიცოცხლოს, ანუ უორგანოს. ამის მიხედვით მთელი ბუნებისმეტყველება გაყოფილია ორ ნაწილათ: ერთ ნაწილს შეადგენს სწავლა ორგანიზმებზე, ანუ ბიოლოგია, მეორეს—სწავლა უორგანო სხეულებზე, რომელსაც შეადგენენ მინერალოგია, გეოლოგია, მეტეოროლოგია და სხვა.

უორგანო ბუნების მოვლენათა ახსნაში სულ ყველა ერთ პრინციპს, ერთ გზას ადგია. სულ ყველა იმ აზრისაა, რომ აქ მოქმედებენ ბუნებრივი ძალები, რომ მიზეზი და შედეგი აქ

ორივე ბუნებრივია. ერთი სიტყვით, აქ საგნებით გამეფებულია მექანიური ახსნა, მექანიური შეხედულება.

სულ სხვაა ორგანიული ბუნების ახსნა. აქ ბევრი სხვა-და-სხვა ნაირი შეხედულებაა, მარა ყველა ეს მიმართულებანი შეგვიძლია ორ დიდ ჯგუფათ გავყოთ. ერთი მიმართულება სულ ყველა ბუნებრივ მოვლენათ ხსნის ბუნებრივი კანონების შემწობით, ხოლო მეორე არაბუნებრივ ძალების ჩარევით. პირველი შეხედულება არის მექანიური, ხოლო მეორე დუალი-სტური, რადგან ის ორათაა გაყოფილი: უორგანო ბუნების მოვლენებს ხსნის ბუნებრივი კანონების მიხედვით, ხოლო ორგანიულ ბუნების მოვლენების ახსნაში ცდილობს არა ბუნებრივი ძალები გამოიყენოს. ამ უკანასკნელ შემთხვევაში ჩვენ ვამჩნევთ ორ მიმდინარეობას; ერთია—ტელეოლოგიური, მეორე ვიტალისტური. ტელეოლოგიური შეხედულება ამტკიცებს, ყოველი ორგანიზმი წინდაწინვე განსაზღვრული მიზნითაა შექნილი, ხოლო ვიტალისტური შეხედულება ცოცხალ არსების მოქმედებაში ხედავს რაღაც მაღულ ძალას, რომელსაც უწოდა „სიცოცხლის“ ძალა. ორივე ამ მიმართულებაში დიდი განსხვავება არაა. ორივე ისინი წარმოადგენენ დუალისტურ მიმართულებას. თუ ჩვენ ამ მიმართულებას გავყევით, მაშინ საბოლოოთ უნდა ავიღოთ ხელი ორგანიულ მოვლენათა ახსნაზე, მისი კანონების აღმოჩენაზე, რადგან სადაც ბუნებრივობა არაა, იქ კანონიერებასაც ვეღარ წარმოვიდგენთ. ამიტომ ამ მიმართულებაზე შეჩერება ღრმა მეცნიერთ არაფერ შემთხვევაში არ შეუძლიათ. მათი მუდმივი ცდაა—გააუაროთ-ვონ კაცობრიობის გონებრივი ასპარეზი და დაუმორჩილონ კანონიერებას ყოველი მოვლენა, როგორც უორგანო, ისე ორგანიული ბუნების.

გასულ საუკუნემდე ეს ძნელი შესასრულებელი იყო.

მეცნიერებაში ფაქტიური სიღარიბის გამო ბევრი შეუსაბამო აზრები ტრიალებდა. ხოლო რამდენათ ფაქტიურათ მდიდრდებოდა ის, იმდენათ ფაქტებსა და მათ თეორიულ ახსნათა შორის მანძილი მოკლდებოდა, სანამ ის მანძილი სრულიათ არ მოისპო და ფაქტი და თეორია სულ არ გაერთიანდა. მე-XVIII საუკუნეში დიდებულმა ლინეიმ შექნა ცხოველთა და მცენარეთა კლასიფიკაცია. დაალაგა ცხოველები და მცენარები მოდგმებათ. ამ შრომამ ბუნებისმეტყველთ ძალიან გაუადვილათ საქმე. მაშინ უფრო მკაფიოთ დაისვა კითხვა: რა კავშირია მოდგმებთა შორის? რა აერთებთ მათ? აი ეს კითხვა გაარკვია გენიოსური სიმანხელით ლამარკმა თავის წიგნში: „ზოოლოგიის ფილოსოფია“-ში, რომელიც გამოიცა 1809 წ. მოვიყვანოთ მისი თხზულებიდან უმთავრესი აზრები: „ცხოველთა და მცენარეთა სისტემატიურათ დაყოფა კლასებათ, რაზმებათ, ოჯახებათ, გვარეულობათ და მოდგმებათ, აგრეთვე მათი სახელწოდებაც მხოლოთ აღამიანის შეუსაბამო გამოგონებაა. ორგანიზმებთა სხვა და სხვა ხნოვანობის მოდგმები განვითარდენ ერთი მეორეს შემდეგ და მათი შეუცვლელათ არსებობა მხოლოთ დროებითია, მოდგმის შტოებისაგან ვითარდებიან მოდგმანი. საარსებო პირობების სხვადასხვაობა მოქმედებს ორგანიზმზე და ცვლის მის ორგანიზაციას, საერთო მოყვანილობას და ცალკე ნაწილებს; ამნაირათვე მოქმედობს ორგანოების ვარჯიშობა ან არ ვარჯიშობა. თავდაპირველათ გაჩნდენ მხოლოთ მეტათ სადა ფორმის ცხოველები და მცენარეები და მხოლოთ შემდეგ მათ შეიძინეს მეტათ რთული ორგანიზაცია. დედამიწის განვითარება თანაბრათ მიდიოდა მის ორგანიულ მცხოვრებთან ერთათ და არავითარ ნაძალადევე რევოლუციას არ შეუცვლია ის. სიცოცხლე მხოლოთ ფიზიკური მოვლენაა. სულ ყველა სიცოცხლის მოვლენები დაფუძნებულია მექანიურ, ფიზიკურ და ქიმიურ მიზეზებზე. სულ ყველა ცოცხალი არსება, ანუ ორგანიზმები, ემორჩი

ლებიან ბუნების იმავე კანონებს, რა კანონებს ემორჩილებიან უორგანო სხეულები; აზრები და განებრივი მოქმედება არის წერებების ცენტრალური სისტემის მოძრაობა. განიერება არის მხოლოდ მსჯელობის განვითარების უმაღლესი ხარისხი“.

როგორც ხედავთ, ლამარკმა ამ სიტყვებში დახატა მთელი მექანიკური სისტემა. აქ წამოყენებულია სულ ყველა ძირითადი პრინციპები თანამედროვე ბიოლოგიისა: უორგანო და ორგანიზმულ ბუნებაში მოქმედ მიზეზების ერთგვარობა, ამ მიზეზების უკანასკნელი წყარო მატერიის ქიმიური და ფიზიკური თვისებები, ყველა ორგანიზმების წარმოშობა რამდენიმე მეტათ სადა ძირითად ფორმებისაგან, ანუ დამწყვე არსებათაგან; დედამიწის განვითარების შეუწყვეტელი მსვლელობა, რომელსაც არ წყვეტს არავითარი რევოლუციონური ძალა და საზოგადოთ შეუძლებლობა რაიმე სასწაულისა, საპყაროს განვითარებაში რაიმე სასწავლებრივი ჩარევისა.

ამ ნაირათ ჩვენ ვხედავთ აქ სრულ ევოლუციონურ თეორიას. ლამარკმა სავსებით დაგვიხატა ქვეყნიერების განვითარების სურათი და ამ განვითარებას დაუმორჩილა თქვენი ორგანიზმული ბუნებაც, რადგან მან იცნო მოდგმათა ცვლადობა.

ამით იმან დაასრულა ბუნების მეცნიერულ ახსნის ერთი მხარე, დაამკვიდრა განვითარების პრინციპი, რომელიც სამუდამოთ დაედვა სარჩულათ მეცნიერულ განვითარებას. დავგრა მგორე მხარე: ახსნა იმისა, თუ როგორ მოხდა ეს განვითარება. რა კანონების ძალით იცვლებიან ორგანიზმების მოდგმები? აი აქ ლამარკმა წამოაყენა საკუთარი თეორია, რომელსაც დაერქვა ლამარკიზმი და რომელიც ბევრათ განსხვავდება ღარვინიზმისაგან, მარა ამის შესახებ შემდეგ. უახლოეს მექანიკურ მიზეზათ ორგანიზმული ფორმების მუდმივი ცვლისა ლამარკს მიაჩნია შეგუება. ხოლო სხვა და სხვა მოდგმათა, გვარეულობათა და ოჯახათა ურთიერთი მზავსებას, აწერს მათ ნათესაობას, ესე იგი მემკვიდრეობას. შეგუება, ლამარკის აზრით, იმაში გამოიხატება, რომ გარეშე ბუნების მუდმივი და ნელი ცვლა გამოიწვევს ორგანიზმების ფორმების და მოქმედების შესაფერ ცვლას. ამ ცვლადობაში მისი აზრით უაღრესი მნიშვნელობა აქვს ჩვეულების მოქმედებას, ორგანიზმების ხმარებას ან არ ხმარებას. ასე, მაგ., ის ამბობს, რომ ჟირაფს კისერი იმიტომ დაუგრძელდა, რომ მუდმივ იშვერდა მაღალ ხეებიდან ფოთლების ჩამოსაწყვეტათ. ჟირაფები უმეტესათ ცხოვრობენ მშრალ ადგილებში, სადაც საკმაოთ გამოკვება შეუძლიათ მხოლოდ ხის ფოთლით, ამიტომ კისრის ხშირ-ხშირი გაჭიმვა მათთვის აუცილებლათ საჭიროა. ამგვარათვე კოდალას ენა იმიტომ დაუგრძელდა, რომ ის იძულებულია გამოათრიოს თავისი საკბილო ვიწრო და ღრმა ნახვრეტებისაგან. საკურავი აპკი ფეხებზე მკურავ ცხოველებს, როგორც მაგ., ბაყაყებს, გაუჩნდა იმიტომ, რომ ისინი მუდმივ ცურაობას ცდილობენ. ეს ჩვეულებანი მემკვიდრეობითი კანონის ძალით გადაეცემა ჩთამომავლობას და ამ სახით შემდეგი თანდათან განვითარება იწვევს ახალი ორგანოს გაჩენას. ვარჯიშობას რომ დიდი მნიშვნელობა აქვს განვითარების პროცესში, ეს უეჭველია. მარა ლამარკმა მას მიიწერა უაღრესი მნიშვნელობა და ამით ჩავარდა შეცდომაში. ეს შეცდომა შემდეგში შეასწორა ღარვინმა, რომელმაც წამოაყენა პრინციპი „ბრძოლისათვის არსებობის დროს ბუნებრივი შერჩევისა“.

მეტათ დიდ ღვაწლათ უნდა ჩავთვალოს ლამარკს მისი ცდა იმის დასაბტყებლათ, რომ ადამიანის გვარი განვითარდა ღაბალი მაიმუნის მაგვარ ძუძუმწოვართაგან. აქაც მას თავ და თავ მიზეზათ მიჩნეული აქვს შეჩვევა. ის ამბობდა: პირველი ადამიანები განვითარდნ ადამიანის მაგვარ მაიმუნებისაგან და ეს მოხდა იმატომ, რ. ამ უკანასკნელთ ჩვეულებათ

აქეთ პირდაპირ, უკანა ფეხებზე, სიარული. ტანის პირდაპირ დაყენებამ, პირდაპირ დადგომის მუდმივი სურვილმა გამოიწვია სამოდრაო ორგანოების თვისებრივი განვითარება, დიფერენციაკია. უკანა ფეხებზე განვითარდა კუთები და პრტყელი ტერფი, წინაზე კი მოსახვევ ორგანო, ხელებ იმათი მტყენებით. ამართულათ სიარულის გამო გაფართოვდა მხედველობის არე, შესაძლო შეიქნა უფრო მეტ სივრცის თვალთვლება, რამაც მეტათ შეუწყო ხელი გონებრივ განვითარებას. ამისთანა ადამიანისებურ მაიმუნებმა ჩქარა მოიპოვეს დიდი უპირატესობა დანარჩენ ორგანიზმებზე. რომ უფრო დაეკვიდრებინათ თავისი ბატბიონობა მათზე, ისინი შეერთდნ საზოგადოებათ, რამაც გამოიწვია აზრებთა და მისწრაფებათა ერთმანეთისთვის გაზიარების სურვილი. ამნაირათ გაჩნდა ენის საჭარობა. ენა, პირველათ სადა დაუყოფელ ხმებისაგან შემდგარი, თანდათან დანაწილდა და გართულდა. ენის განვითარებამ თავის მხრით გამოიწვია ორგანიზმის ძლიერი განვითარება და ყველაზე უფრო შეეხო ტვინის განვითარებას. ამ ნაირათ ადამიანმაგვარ მაიმუნები თანდათან იქცნნ ნამდვილ ადამიანებათ.

ამ ნაირათ ჩვენ დავინახეთ, რომ ლამარკი არის ერთი დიდებული ბუნებისმეტყველთაგანი, რომელმაც ხელი შეუწყო ევოლუციონური თეორიის დამკვიდრებას.

X.

საუბარი სსვა-და-სსვა საგნებზე.

IV.

ორი ნიმუში ჩვენი ზუბდიცისტიკადან. არის ორგვარი სენი, რომელიც ასუსტებს და სულს უზუთავს ჩვენ ღღევანდელ ჟურნალ-გაზეთობას და ხელს უშლის მის წარმატებას. ჩვენ ყოველთვის ვაქცევდით მკითხველის ყურადღებას ამ საწუხარო გარემოებაზე, და აი ღღესაც, ჩვენი ხანგოდლივი სიჩუმის შემდეგ, ამავე გარემოების აღნიშვნით უნდა დავიწყოთ ჩვენი ჩვეულებრივი საუბარი მკითხველთან. მაგრამ მკითხველმა წინდაწინვე უნდა იცოდეს, რომ ჩვენ აქ ლაპარაკი გვექნება მხოლოდ ერთ ამ სენთაგანზე, რომელიც ჩვენთან უფრო ახლოა.

არიან ერთნაირი ჯურის ადამიანები, რომლებსაც, რაზეც დაც ვნებავთ, დაუსრულებლათ შეუძლიათ ლაპარაკი, მაგრამ რომლებიც თავისი დაუბოლოვებელი ენამკვევრობით არც სულს და არც გულს სრულებით არაფერს არ ეუბნებიან. ცუდია ასეთი ადამიანი კერძო საუბარშიაც, მით უმეტეს ცუდია, როცა იგი პუბლიცისტობას ჩემობს, როცა იგი ბეჭდვითი სიტყვის საშუალებით მრავალ მკითხველთ ვლაპარაკება. მკითხველთა უმრავლესობა გაშტერებული რჩება ავტორის ფუქე მრავალსიტყვიანობით. სრულიათ არ წუხს ასეთი პუბლიცისტი, თუ მის ნათქვამიდან მკითხველი ვერაფერს ვერ გამოიტანს, ვერავითარ საზრდოს თავის გონებას ვერ შეძენს? თავის ენაქარბობით ყურადღება ხომ მიიქცია და მისთვის მხოლოდ ესაა საჭირო. მხოლოდ მკითხველთა მგორე ნაწილს ესმის, რომ ენაქარბ პუბლიცისტს არა უთქვამს რა, რომ მისი მრავალსიტყვიანობა მხოლოდ მისი სრული უაზრობის და ქარაფშუტობის ნიშანია და მეტი არაფერი. ასეთ ენაქარბ პუბლიცისტთა რიცხვს სავსებით უნდა მივაკუთნოთ ბ. კალამი, რომელმაც ამას წინეთ ერთი პატარა სკუპი გააკეთა: „ივერიიდან“ „ცნობის ფურცელში“, რაც ჩვენ წინდაწინ ვიცოდით, რომ მოხდებოდა. ბ. კალამი, როგორც პუბლიცისტი, ჩვენ უკვე დავახასიათეთ („კვალი“ № 7); მაგრამ უნდა ვთქვათ, რომ ჩვენ მაშინ უკეთესი აზრის ვიყავით მასზე. მართალია მას შემდეგ არ გასულა დიდი ხანი, მაგრამ ამ მოკლე დროშიაც მან საკმარისათ გვიჩვენა იმის ნიშნები, რომ მას არა თუ არ ძალუძს წინსვლა,

არამედ უფრო უკან იწვევს. მაგრამ განვიხილოთ მისი სამწერლო მოღვაწეობა უფრო დაწვრილებით.

ამ ცოტა ხანში თფილისში უნდა მოხდეს ქალაქის საბჭოს არჩევნები, და სწორეთ ეს საგანია, რომელსაც უტრიალებენ ადგილობრივი გაზეთები სხვა-და-სხვა მხრიდან, მაგრამ სამწუხაროთ, არც ერთი იმათგანი არ შეხებია მას არსებითათ, არ გაუთვალისწინებია საზოგადოებისათვის არც დღევანდელი ქალაქის საბჭოს როლი და მისი დანიშნულება საზოგადოათ და კერძოთ არც თფილისის საბჭოს მნიშვნელობა. მოგვხსენებთ, რომ თფილისის წარმოდგენს ისეთ ქალაქს, სადაც ცხოვრობენ სხვა-და-სხვა ეროვნებანი და ტომნი, როგორც სომხები, ქართველები, რუსები, სპარსელები, გერმანელები და სხვ., მაგრამ უმთავრესათ კი სომხები, ქართველები და რუსები. ამის გამო ქალაქის არჩევნები თფილისში მეტისმეტათ გართულებულია. ეროვნება ეს ერთგვარი ჩადრია, რომელიც უშლის ამომრჩეველს იმის ვინაობის განჭვრეტას და დანახვას, ვისაც იგი ირჩევს. სადაც ეროვნების და ტომის მიხედვით, ამომრჩევლებში განსხვავება არ არის, ან არის, მაგრამ არა ისე საგრძნობელი, როგორც თფილისში, იქ ეს ეროვნული ჩადრი ანუ პირობადე არ არსებობს, და ამიტომ ამომრჩეველი აშკარათ ხედავს, ვისთან აქვს საქმე, ე. ი. ვის მიცეს თეთრი და ვის— შავი. ვისაც სამართლიანობის და ქვეშაობის გამარჯვება სწადია, აშკარაა, რომ იგი ამ პირობადის ახდას ეცდება; იგი ეცდება, რომ ამ პირობადემ არ დაუშალოს ამომრჩევლებს, რათა ნამდვილი მათი ინტერესების დამცველი იქნას არჩეული. ეს კი შესაძლებელი იქნება მხოლოთ მაშინ, როცა ამომრჩეველთ აუხსნიან და დაარწმუნებენ იმაში, რომ ისინი გვარ-ტომობის და ეროვნებას მიხედვით კი არ უნდა ირჩევდნ თავის წარმომდგენელთ, არამედ იმის მიხედვით, თუ რა წყქის, რა შესუფუფის, რა მიმართულების არიან ეს უკანასკნელნი. პირველყოვლისა ჩვენ იმას უნდა ვხედავდეთ და იმას უნდა ვაფასებდეთ, თუ რა აზრების და რა მიმართულების გამტარებელია ცხოვრებაში ესა თუ ის პირი, და არა იმას, სომხებია იგი თუ ქართველი, ან კიდევ რუსი. ამის წინააღმდეგი სრული უგუნურება იქნება. განა შესაძლებელია, რომ ყველა რუსი, გინდ ყველა ქართველი, თუ სომეხი ერთი და იგივე მიმართულების გინდ შეხედულების იყოს? დღევანდელ პირობებში შეხედულება და მიმართულება დამოკიდებულია ნივთიერ პირობებს გარდა იმ საზოგადოებრივ მდგომარეობაზე, რომელშიაც საზოგადოების წევრნი იმყოფებიან. ეს პირობები და მდგომარეობა არც ყველა სომხისთვის არის ერთნაირი და არც ყველა ქართველისთვის. ასეთ პირობებში განა სრული უგუნურება არ იქნება, რომ ქართველ ამომრჩეველთ ვურჩიოთ: რადგან შენ ქართველი ხარ, უთუოთ ქართველ კანდიტატს უნდა მისცე თეთრი კენჭი, სულ ერთია, რა შეხედულების ანუ მიმართულების იყოს იგი, ე. ი. დაიცავს იგი თუ არა შენ პირდაპირ ინტერესებს. ჩვენდა სამწუხაროთ და დასამცირებლათ, სწორეთ ასეთ უგუნურებას ქადაგებენ „ივერია“-„ცნობის ფურცლის“ მედროშენი. რაც უნდა გახდეს, ქართველმა ამომრჩევლებმა ქართველი ხმონები აირჩიონო, — კატეგორიული მოთხოვნილება, რომელიც შეადგენს პირველ და უკანასკნელ მუხლს იმათ საარჩევნო პროგრამისას. ჩვენ არც ეროვნების წინააღმდეგი ვართ და არც იმისი, რომ ქართველი ხმონებიც იქნენ არჩეული თფილისის მომავალ ქალაქის საბჭოში, მაგრამ ეს იმას არ ნიშნავს, რომ ჩვენ როგორც ქართველებში, ისე სომხებში და რუსებში, არ ვხედავდეთ ინტერესთა სრულ წინააღმდეგობას, თუ კი ეს ასეა, იმ შემთხვევაში „ივერია“-„ცნობის ფურცლის“ ჯალათნი ან გონებით ბრმანი არიან და არ ესმით დღევანდელი სინამდვილე, და ან განზრახ იბრმავებენ თვალს და სხვასაც აბრმავებენ. ქართვე-

ლებმა „ჩვენნიანი“, ე. ი. ქართველები ავირჩიოთო, — აი ი პრინციპი, ის დედააზრი, რომელიც დაუწერია ბ. კალამს თავის დროშაზე. ხოლო ასეთი პრინციპის წამოყენება რომსრულ უპრინციპობას და უაზრობას ნიშნავს დღეს, ეს ყველასათვის აშკარა უნდა იყოს. ჩვენ არა თუ უარყოფთ ასეთ „პრინციპს“, არამედ იძულებული ვართ დავგმოდო იგი, ვინაიდა იმის წამოყენება და იმით ხელმძღვანელობა ხელს უშლის საზოგადოებრივ შეგნების საქმეს, ანუ საზოგადოებრივი თვის ცნობიერების ზრდას.

მეორე მხრით ისიც აშკარაა, რომ ჩვენი მედროშენი თითონვე აყენებენ ვნებას იმ საქმეს, რომელსაც ვითომდა ასთავამოდებით მთარველობას უწვევენ. აი საქმე რაშია. თითოთი რჩევა-დარიგებით, ქართველ ამომრჩევლებმა უთუო ქართველები უნდა აირჩიონ, რათ სომხებიც ასე არ უნდ მოიქცენ. და მაშინ რა გამოვა? გამოვა ის, რომ რადგანაც სომხ ამომრჩევთა რიცხვი გაცილებით მეტია (1663—1446—217 ყველა დანარჩენ ეროვნებათა ამომრჩეველთა რიცხვზე, სომხები ეცდებიან, რომ არც ერთი ქართველი ხმოსანი არ აირჩიონ თფილისის ქალაქის საბჭოში. მართალია, სომხები-ამომრჩევლები ისე არაან დაყოფილი, რომ მხოლოთ ერთ საარჩევნო რაიონში შეადგენდნ დიდ უმრავლესობას, მაგრამ სხვა ტომთა წარმომადგენელთა დახმარებით, იმათ სულ ყოველთვის შეეძლებათ ქართველების წინააღმდეგ უმრავლესობა შეადგინონ. და თუ ეს ასე მოხდა, უნდა ვიცოდეთ, რომ მათი ასეთ ტაქტიკა ბ. კალამის და მის მსგავსთა ეროვნებათა ჩაყლაპვის თეორიაზე იქნება დამყარებული. და აი მოდით და მაშინ ნამიულოცავთ გამარჯვებას ჩვენ გონება დახშულ პუბლიცისტთ უნდა გამოეტყუდეთ, რომ არასოდეს ჩვენი პუბლიცისტის და ნინება და დაცემა ისე არ გვიგრძნია ჩვენ, როგორც ვიგრძნით ეს ბ. კალამის წერილის „რას ამბობენ ციფრები“-ის წიკითხვის დროს. ნეტა რის დამტკიცება უნდოდა მის ავტორ ან მართლა რას ამბობენ მის მიერ მოყვანილი ციფრები? ნეტ რისთვის აცოდვილა ავტორმა თავის თავი ამ ყოველათ უაზრი (გარდა ერთი-ორისა) ცხრილების შედგენისათვის? ერთათ ერთი, რასაც ამტკიცებენ ბ. კალამის-ვიერ ნაცოდვილვეი ციფრები, ეს ის არის, რომ თფილისში სომხის ბურჟუაზია ყველ დანარჩენ ეროვნებათა ბურჟუაზიაზე გაცილებით მძლავრია მაგრამ ეს ხომ უიმისოთაც კარგათ ვიცოდით, თუ მაინცა დ მაინც ამის დამტკიცება უნდოდა ავტორს, ამისთვის კიდევ სხვა ციფრებიც იყო საჭირო. მაგრამ საქმე ის არის, რომ ავტორს სულ სხვა ქონდა მხედველობაში. სამწუხაროთ „ეს სულ სხვა რამ“ თვით ავტორსაც არ უნდა ქონებოდეს გამორკვეული! ეს ჩვეულებრივ ენაზე უაზრობათ იწოდების.

მაგრამ ერთი რათ წაწყდეს, თუ მეორე არ ცხონდეს მეორე კი ბ. ვასილ წერეთელი გახლავთ გაზ. „ივერიიდან“ თუ ერთი უაზრობითაა შემკობილი, მეორე პირიქით „აზრიანობის“ სიჭარბით არის დასწელებული. მაგრამ აზრიც არის და აზრიც. ზოგი სასარგებლო და ნაყოფიერია კაცობრიობისათვის, ხოლო ზოგი ისეთია, რომ იმას უფრო ბევრათ სრულ უაზრობას ვარჩევდით. თქვენ არ გაგიკვირდებათ, თუ ვიტყვიოთ, რომ ბ. ვასილ წერეთლის „აზრიანობა“, ჩვენდა სამწუხაროთ ამ უკანასკნელ კატეგორიას ეკუთვნის. ამასთან ერთათ ბ. ვ. წერეთელს ერთი ავი ზნე კიდევ სჭირს: მას არ ახსოვს თავის თავი, ე. ი. ყოველ ფეხის ნაბიჯზე ივიწყებს წინანდელ თავის ნათქვამს, და ამიტომ ყველა მისი ნათქვამი წინააღმდეგობათა და ნახტომთა ერთ ახირებულ კრებულს შეადგენს. ხსენებული ავტორის ყველა ნაწერების განხილვა ძლიერ შორს წავგიყვანდა, და ეს არც საჭიროა; ჩვენ გვსურს აქ მკითხველს მოვაგონოთ ბ. ვასილ წერეთლის ორი უკანასკნელი წერილი, მოთავსებული გაზ. „ივერიაში“ (№№ 59 და 83).

პარველ წერილში ჩვენი ავტორი ეხება თავად-აზნაურობის დღევანდელ გაქირვებულ მდგომარეობას და უკმაყოფილებას აცხადებს, რომ ჩვენმა ლიტერატურამ ჯეროვანათ ვერ დააფასა ეს გარემოება და ვერ უჩვენა ის ღონისძიება, რომლის საშუალებით ქართველ თავად-აზნაურობას თავიდან აეცილებია ეს გაქირვებული მდგომარეობა. ბ. ვ. წერეთელს არ მოსწონს, რომ ჩვენი „პუბლიცისტიკა და ბელეტრისტიკა უმეტეს ნაწილათ კიცხავდნენ განსაცდელში ჩავარდნილ თავად-აზნაურობას“. მისი აზრით, ქართველი ინტელიგენცია ორ ბანაკათ გაიყო: ერთი, რომელიც „მეტ სულგრძელობას იჩენს“ და რომელიც „თავად-აზნაურობიდან არის გამოსული“, „კიდევ ითმენს და ეხატრება თავად-აზნაურობის“, ხოლო მეორე მიმართულების ინტელიგენციამ, — განაგრძობს ბ. წერეთელი, რუღიად უარპყო თავად-აზნაურობის მნიშვნელობა... ზოგიერთ გაუნატიკოსებულ ადვოკატს ამ მოძღვრებისა იქამდე მივიდა, რომ ამტკიცებს: ჩვენს ერს მანამდის არა ეშველება რა, სანამ ჩვენი თავად-აზნაურობა არ გაქრება სრულიათ და არ აღიკვება დედა-მიწის ზურგიდანაო“. ამის შესახებ ბ. ვ. წერეთელს ჩვენ იმას ვეტყვით მხოლოდ, რომ იმას ერთობ გვიან უკისრია თავად-აზნაურობის მფარველობა... მას შებრალებდაც მეტის მეტათ სკოდნია და აი კიდევაც შეუბრალებია ერთი მეტით გამოჩენილი მხაგვრელი უდანაშაულო ადამიანთა, ერთი სიტყვით მას შეუბრალებია ეგნატე ნინოშვილის გმირი ტარიელ მკლავაძე! აი მისი სიტყვები: „საწყალი ტარიელ მკლავაძე! მე ფუქრობ, რომ მკლავაძეს უფრო ჩაგრულთა შორის უძევს წილი. სიღარიბე, სისაწყლე, უილაჯობა, სიყრმითვე სდევნიდა ტარიელს (საბრალო!). არა ერთი და ორი გაბურჟუებული გლეხი მიაყენებდა ამ გმირს მრავალ გვარ შევიწროებას. დედა, ძმები, დები, შვილები, ვინ იცის, ეგებ შიმშილით ეხოცებინან. ისიც ადამიანია, იმასაც გული აქვს, იმასაც უყვარს თავის ოჯახის წევრნი. ვინ იცის, რამდენი მწუხარებაა მის გულში, რამდენი ცრემლია შეგუბებული... თუ ტარიელ მკლავაძეს გული გაქვავებია, გამხეცებია, მხოლოდ ნამეტანი გაქირვებით...“ აი ხომ ხედავთ ახლა, სადამდის მიდის ბ. ვ. წერეთლის სიბრალოე. ვინ წარმოიდგენდა, თუ ამ პუბლიცისტის თავში ასეთი ორიგინალური აზრი ტრიალებდა!

ჩვენ დარწმუნებული ვართ, რომ ტარიელ მკლავაძის ასე შებრალებისათვის ბ. ვ. წერეთელს ბევრი მადლს გადაუხდის, მაგრამ არა გვგონია, რომ შემდეგი მისი მოსაზრება რომელიმე თავად-აზნაურს იამოს. ბ. ვ. წერეთელი ქართველ თავად-აზნაურობას უარჩევს, რომ მან თავი დაანებოს მეურნეობას და სხვა საქმე თუ ვერა იზოვია რა, ლაქიობას მოკიდოს ხელი. და წარმოიდგინეთ ამას აშობს ის, ვინც ცოტა ხნის წინეთ ამტკიცებდა, რომ ჩვენი ხსნა მეურნეობაში არისო. მაგრამ აკი ვითხარით: ბ. ვ. წერეთელს თავისი თავი ავიწყდება-მეთქი. მკითხველმა არ იფიქროს, რომ ჩვენი თავად-აზნაურობა გაუბროდეს ლაქიობას; სრულებითაც არა... იგი ამ გზაზე კაი ხანია შემდგარია, მაგრამ ჩვენ გვაოცებს ლაქიობის ნატვრა ჩვენი თავად-აზნაურობისთვის ისეთ პირისაგან, რომელიც გაიძახის, რომ ქართველი თავად-აზნაურობა განათლუსებული და მდიდარი ნაწილია ჩვენი საზოგადოებისა, რომ იგი ბელადია ჩვენი ხალხისა და სხ. საერთოთ ბ. ვ. წერეთელი ძლიერ მალდა აყენებს ქართველ თავად-აზნაურობას, ყოველიფერს მას აწერს, ყოველივე მისი მეოხებით მოხდაო და შემდეგშიაც ასე იქნებაო. მაგრამ აქ ერთი თვალ საჩინო ნახტომი მოსდის სახელოვან პუბლიცისტს. იგი ამბობს: „თუ ჩვენი სოფელი ჩამორჩენილია, მოწყვეტილია ქვეყნიერობას, ამის მიზეზი უმთავრესათ წიგნთ-საცავის უქონლობაა: წიგნთ-საცავი აკავშირებს ხალხს ქვეყნიერებასთან, ვიდრე გზები, ვაჭრობა, მრეწველობაო“, ამბობს ჩვენი ავტორი — და ვიდრე თავად-აზნა-

ურობა, დაუშვებებთ ჩვენ კიდევ. გამოდის, რომ ხალხის წინ მსვლელობის, წარმატების მიზეზი ყოფილა წიგნთ-საცავი, დაარა თავად-აზნაურობა, რასაც იმავე წერილში ამტკიცებდა ჩვენი გულ მავიწყა ავტორი. რაც შეეხება იმას, რომ წიგნთ-საცავი უფრო აკავშირებს ხალხს ქვეყნიერებასთან, ვიდრე გზები, ვაჭრობა და მრეწველობა, ეს წმინდა სისულელეა, ვინაიდან, თუ არ არსებობს გზები, ვაჭრობა და მრეწველობა, საიდან უნდა გაჩნდეს წიგნთ-საცავი. საზოგადოათ უნდა შევიწინათ, რომ ბ. ვ. წერეთელს ბევრგვარი აზრი ებადება თავში, მაგრამ ვერც ერთ იმათგანს იგი თავს ვერ ართმევს. მას, მაგ., შეუშინვია, რომ „კულტურა და სიმდიდრე ერთმანეთზეა დამოკიდებულიო: სადაც კულტურაა, იქ სიმდიდრეა, და სადაც სიმდიდრეა იქ კულტურააო“. მაგრამ „შეიძლება უფრო მდიდარი ერი კულტურით უფრო ჩამორჩენილი იყოსო“ და მაგალითისთვის გვითითებს ერთი მხრით განჯის და ბაქოს გუბერნიების თათრებზე და მეორე მხრით ქართველებზე. თუმც პირველები სიმდიდრით არ ჩამორჩებიან ქართველებს, და შეიძლება მალეც იდგნენ იმათზე, კულტურით ბევრათ დაბლა დგანან ქართველებთან შედარებითო. და მერე არ იკითხავთ, რით ხსნის ამას ბ. ვ. წერეთელი: ქართველ თავად-აზნაურობის კულტურული განვითარებით, რაც თავის მხრიდ ტრადიციით უნდა აიხსნასო. აი ნამდვილი ახსნა თუ გნებავთ ეს არის! ბევრი რომ არ გავაგრძელოთ აქ სიტყვა, შევნიშნავთ, რომ ხსენებული კულტურული განსხვავება თათრებსა და ქართველებ შორის სიმდიდრით კი არ აიხსნება, არამეთ იმ ფორმით ანუ სისტემით, რომლითაც ეს სიმდიდრე შექმნილია; ესე იგი აქ მნიშვნელობა აქვს წარმოების ფორმას. თათრებში ჯერ წარმოებას კიდევ ნატურალური ფორმა აქვს; ჩვენში კი ეს ხანა თითქმის გავლილია, და განსხვავებაც აქედან მომდინარეობს. მაგრამ ყოველივე ეს ბ. ვ. წერეთლისათვის სრულიათ გაუგებარია, და ამას არც მის საყურადღებოთ ვამბობთ. ამ საუბრის დასასრულ არ შემიძლია არ აღვნიშნო, რომ სწორეთ შესაბრალისია ის მკითხველები, რომლებიც იძულებული არიან ისწინონ ისეთი უწყისო და უნაყოფო მსჯელობაში, რომლების ნიმუშიც ჩვენ ზევით მოვიყვანეთ.

მ. ასაუბრე.

თფილისის საქალაქო არჩევნები.

მოახლოვდა არჩევნების დრო და — საარჩევნო მოძრაობაც გაცხოველდა და გაძლიერდა. ყველა ერთა წარმომადგენლები მართვენ კრებებს, მსჯელობენ, ადგენენ გეგმებს და ეძიებენ საშუალებებს ახალ საბჭოში თავისიანების გასაყვანათ და გავლენის მოსაპოვებლათ. სომხების მსხვილი ბურჟუაზია, რომელიც დღეს თვითმართველობაში გაბატონებულია, ცდილობს გავლენის და ძალის შერჩენას, ხოლო ქართველობა — ასეთი ძალა-გავლენის ახლათ მოპოებას. დღეს ქალაქის თვით-მართველობიდან ქართველები თლათ გამოდევნილი არიან, მიუხედავთ იმისა, რომ კანონიერ ცენზის მქონეთა კვალობაზე მათ იქ რამდენიმე წარმომადგენელი უნდა ყოლოდათ. და, რა თქმა უნდა, მათი სურვილი და მეცადინეობა ამ მოვლენის შესაცვლელათ და საბჭოში საკუთარ წარმომადგენლების გასაყვანათ სრულიათ სამართლიანია.

მხოლოდ კითხვა ის არის, როგორ უნდა განხორციელდეს ეს სამართლიანობა. ქართველებს უნდათ ქალაქში „სოლოლაკელთა“ ბატონობის შესუსტება და შემცირება. ყველასთვის ცხადი უნდა იყოს, რომ ამ მიზნის მისაღწევათ ბრძოლის ეროვნულ ნიადაგზე გადატანა უადგილოა და რომ ეს ყოველათ ფუჭი და უნაყოფო იქნება. თუ ვინმე კიდევ მოიპოვება ქართველებში ისეთი, რომელიც ფიქრობს, რომ ჩვენ არჩევნებში საერთოთ სომხებს შევებრძოლებით მარტო და დავა-

მარცხებთა, იგი მხოლოდ ოციებას ეწევა და ოცნების სიტკბოებით იკვებება. აბა ვინ არ იცის, რომ ცენზთან და, მაშასადამე, არჩევნებში ხმის მქონებელ სომეხთა რიცხვი ქართველებისას დიდათ აღემატება. „სოლოლაკელებსაც“ სწორეთ ეს უნდათ, რომ ქართველებმა თავის დროშაზე „სომეხი თუ ქართველი?“ დააწერონ. მაშინ ისინი დატრიალდებიან სომეხ ამომრჩეველებში და თავიანთ თავს სომხის ეროვნების დამცველათ გამოიყვანებენ და ამის წყალობით სახელსაც შეიძენენ და თვით-მართველობაში ბატონობასაც შეინარჩუნებენ: ქართველები საბჭოს გარეთ დარჩებიან, ხოლო ისინი ძველებურათ შიგ მოექცევიან. ბრძოლის ეროვნულ ნიადაგზე გადატანა სარგებლობას მოუტანს მხოლოდ ქალაქის მსხვილ ბურჟუაზიას, იმ ბურჟუაზიას, რომელმაც თვისი უნიკობა და უენერგიობა ქალაქის საქმეების მართვა-გამგეობაში ბრწყინვალეთ დაუმტკიცა სომეხსაც და ქართველსაც. საზარალო იქნება ასეთი ბრძოლა, როგორც ქართველებისთვის, ისე სომეხთა დიდძალ ნაწილისთვისაც.

რაც შეეხება კერძოთ ქართველებს, მარტო ეროვნობის რეკლამათ გამოფენა საქმარისი არ იქნება თვით ქართველ ამომრჩეველების მოსაძრობათაც. ვთქვათ, ამა თუ იმ ქართველ ამომრჩეველს ეუბნება ქართველების საარჩევნო კომიტეტი: დანიშნულ დღეს უექველათ გამოცხადდი, ყუთს არ მოაკდღე, ჩვენ კანდიდატს ხმა მიეცია. მაგრამ იმას კი აღარ უხსნის, კინ არის ეს კანდიდატი, რა ელ-ფერისაა, რის მცოდნეა; როგორ და რას იმოღვწებს იგი ახალ საბჭოში, როგორ დაიცავს თავის ამომრჩეველის ინტერესებს, რას გაუკეთებს, რას შეძენს მას მისი მოღვაწეობა გონების ან ქონების მხრით. და რაღა გასაკვირია, რომ ამომრჩეველმა ამ შემთხვევაში საქმეს გულგრილათ შეხედოს და კენჭის მისაცემათ სირბილს შინ ჯდომას ან თავის საქმეზე მუშაობა არჩიოს. მერე იცით კი, რა გაჭირვებაშია იგი? ის ქუჩა, რომელზედაც მისი სახლია აგებული, გაუნათებელი და მოუფენელია; იქ დგება საშინელი ტლაზო, რომელსაც მდგმურები ჟამივით გაუბიან. მის ახლოს არ გადის ქუჩის რკინის გზა. მდგმურებს იშვიათათ შოულობს სახლის პატრონი, ბინა ხშირათ ურჩება გაუჭირავებელი. ბანკი, საცა სახლი აქვს მას დაგირავებული, ფულსა თხოვს, ან სახლის გაყიდვას უქადის. სახალხო სკოლა მისი სახლიდან სამი ვერსის მანძილზეა გამართული. იქ მოსიარულე ბავშვებისთვის მარტო ფეხსაცმლის ყიდვას ვერ აუდის ოჯახის მამა. წყალი ძვირია და ამღვრეული, ხორცი ძვირი და რაღაც განგებით სულ ძვლათ ქცეული... აბა დაუგდეთ ყური, რამდენი რამე შემოგჩივოთ ამ ამომრჩეველმა. თქვენ კი ეუბნებით: „კენჭი, კენჭი, ჩვენი კაცი უნდა გავიყვანოთ“. მაგრამ მარტო ამით მას ვერ დაინტერესებთ. იგი მოგთხოვთ თვისი რეალურ ინტერესების დაცვას, და მხოლოდ ამ დაცვის შეზღუდვით და განმარტებით დაძრავთ მას ყუთთან მოსასვლელათ და კენჭის მისაცემათ.

ცხადია, ქართველებისთვის აუცილებელია არა-ქართველ ამომრჩეველებთან შეთანხმება და შეერთება, რომ მათ თავიანთი კანდიდატები გავიყვანონ არჩევნებში. როგორ და რა საფუძველზე უნდა მოხდეს ეს შეთანხმება? რა საშუალებით უნდა მოიმხრონ ქართველებმა სხვა ერთა ამომრჩეველები და თვითონაც მიემხრონ მათ?

ეს შეიძლება მოხდეს მხოლოდ გამორკვეულ და განსაზღვრულ პროგრამის საშუალებით. ისეთი პროგრამით, რომელიც განსაზღვრულ ინტერესებს იცავს, ყველა ერთაგან შესაძლებელი იქნება ამომრჩეველების საერთო ინტერესების გარშემო მოგროვება და მომხრობა. რამდენათაც ამ პროგრამაში დაცულ ინტერესების მქონებელნი სომეხებში მოიძებნებიან, იმდენათვე ხსენებული პროგრამა და მისი მაღიარებელი კანდი-

დატები სომეხ სახლის პატრონებშიაც პოვებენ თანაგრძობას და მომხრობას. ამ გარემოებას ხელს შეუწყობს კრიტიკაც ახლანდელ ქალაქის „მამათა“ მოღვაწეობისა, რომელიც ასე საოცრათ ბრწყინავს თავისი უნაყოფობით.

ახლანდელმა ქალაქის „გამგეებმა“ კვებით ყურები გამოგვიქექეს, ჩვენ განათლებული ხალხი ვართ, დიპლომიანები და, მაშასადამე, ქალაქის საქმეების მართვა კარგათ ვიცითო. თუ რა კარგი მართვა და საქმეების წაყვანა ცოდნით მათ, ეს დღეს საკმაოთ აქვს დანახული ქალაქის მცხოვრებთა უმრავლესობას. ქალაქის საქმეთა რომელ დარგსაც კი უნდა გადაავლოს თვალი ოპოზიციამ, ყველგან აურაცხელ ფაქტებს ნახავს, რომლებიც ახლანდელ თვით-მართველობის არა-რაობის გამოძახებელია. მარტო ქალაქის სანიტარულათ მოუწყობლობა რამდენ ფაქტებს იძლევა საარჩევნო აგიტაციის გასაადვილებლათ. აქ არის ნამდვილი *embarras de richenes*, — აღარ იცით, საიდან დაიწყეთ და რომელი გამოარჩიოთ, ისე ერთი მეორეზე უკეთესი და საინტერესოა.

„გარეგან და შინაგან კეთილ-მოწყობილობის მხრით ქალაქი თფილისი ძალიან გლახა პირობებში იმყოფება, რომლებიც მცხოვრებთა კეთილდღეობისათვის დაუყონებლივ უნდა იქნეს მოსპობილი. როგორც ქალაქის კეთილ მოწყობილობის საქმეში, ისე იმ დაწესებულებათა და შენობათა შენახვის მხრითაც, რომლებსაც ქალაქის გამგეობა განაგებს, აღმოჩენილ იქნა მრავალი სხვა-და-სხვა გვარი უწყსოება: ქალაქის მართველობის აგენტთა დაუდევარი მოქცევა თავიანთ საქმეებში; თვალყურის დაუქერლობა ქალაქის გამგეობის მხრით; უანგარიშო და უნაყოფო ხარჯვა ქალაქის ფულისა; სრული გულგრილობა მცხოვრებთა უუმნიშვნელოვანეს ინტერესებზე ზრუნვაში; დარღვევა ძირითად სანიტარულ წესისა; სრული უზრუნველობა ქალაქის მცხოვრებთა სიცოცხლისა და ჯანმთელობისთვის მანებელ ანტისანიტარულ და ანტიჰიგიენურ პირობების მოსპობისათვის; მოუწყობლობა ქალაქისა, განსაკუთრებით განაპირა ადგილებში, და მრავალი სხვა ფაქტი უწყსოებისა და უფეანობისა.

ყველა ეს წერია მთავრობის ერთ ოფიციალურ ქალაქდში. ამ ერთი წლის წინეუ მთავარმართველმა დანიშნა კომისია ქალაქის დასათვალისწინებლათ და შესამოწმებლათ სანიტარულ მხრით. კომისიამ შესარტულა ბრძანება, დაათვალიერა ქალაქი და წარუდგინა მთავარ-მართველს მოხსენება. და, აი, სწორეთ ამ მოხსენებაში წერია ასეთი ამბები. სწორეთ ეს ოფიციალური მოხსენება ეძახის ქალაქის მდგომარეობას „ბეზობრაზიეს“.

ამ მოხსენებაში დაწვრილებით არის ანუხსული ყველა ის უწყსოება და ანტისანიტარული სისაძაღლე, რომელიც უნახავს კომისიას ქალაქის დათვალიერების დროს. კითხულობთ ამ ოფიციალურ ქალაქდს და თმა ყალყზე გიდგებათ. ნუ თუ ასე უღეთოთ, ასე შეუბრალებლათ არის გამეტებული სასიკვდილოთ ქალაქის ხალხი, ფიქრობთ თქვენ, და ვერ დაგიჯერიათ, რომ ამას ჩადიოდენ სწორეთ ისეთი პირობები, რომლებსაც ექიმობის დიპლომები მიუღიათ უნივერსიტეტებში და აქ ხუთხუთ მანათობით და თქვენობით ეძლევათ თითო ვიზიტში. მაგრამ შემდეგ აღნიშნულ მოხსენებაში ხვდებით ერთ ადგილს, რომელიც ცოტათი განუგეშებთ. სახელდობ იქ ნახავთ, რომ ჩვენი ქალაქის „გამგეებს“ თურმე მარტო ფეხზე მყოფნი, ჯანმრთელნი არ გაუმეტებია, არაქეთ ავათმყოფებიც გაუწირავს კომისია შესულა საავათმყოფოში და უნახავს, რომ „ავათმყოფთათვის მისაცემი წვენი მხოლოდ მარილიან წყალს წარმოადგენდა, რომელსაც ცოტათი გადაჰკრავდა ქონის სიბრტყვიადგენი საცვლების განყოფილებაში საცვლები გლახათ გარეცხილი იყო, ცუდათ გამშრალი, ცუდ სუნიანი, სამრეცხელოში ერთად

რეცხენ ყველა ავთომყოფების სარეცხებს, განცალკევებული ვარცლი გადამდებ სენით ავთომყოფთა საცვლების გასარეცხათ არა აქვთ... საავთმყოფოს ეზო უწმინდურათ ინახება... ათა-შავიან ქალთა საავთმყოფოში ლოგინების თეთრეული ჭუჭყიანია, განსაკუთრებით ბალიშის პირი და საბნები.

საბნებს იშვიათათ რეცხენ; ხშირათ საბანი გადადის გაურეცხელათ ერთი ავთომყოფიდან, რომელიც გამოეწერა, მეორე ახლათ შესულზე... ამ გზით შეიძლება ათაშავი გადაედვას ავთომყოფებს, რომლებსაც სხვა ვენერიული სენი აქვთ და ამ საავთმყოფოში ღებულდობენ მოსარჩენათ“...

ასე უფლიან ავთომყოფებს ჩვენი სამკურნალო მეცნიერებით განსწავლულნი. ერთმა ფრანკმა თქვა ერთ ცნობილ ერზე; Grattez-le et le Tartare apparait-ო (მოთხაქნეთ მას და თათარი გამოჩნდება). იმას რომ ჩვენი ქალაქის „მამები“ ცოდნოდა, აბა ამათზე იტყოდა მოხდენილათ: „მოთხაქნეთ მაგათ, მოაცილეთ გარეგნული კულტურის ლაქა და ნახათ, თუ რა ნადირი გამოჩნდესო“.

ვიმეორებთ, ოპოზიციამ ფართოთ უნდა ისარგებლოს ახლანდელ თვით-მართველობის მოქმედების კრიტიკით. სავსებით უნდა დაანახვოს ამომრჩევლებს, რომ „სოლიოლაკელებმა“ ვერ შეძლეს ქალაქის ვერც ჰიგიენურათ მოწყობა, ვერც სწავლა-განათლების შესაძინევათ წინ წაწევა და ვერც ქალაქის ფინანსების და მოქალაქეთა შეუძლო ნაწილის ეკონომიურ მდგომარეობის გაუმჯობესება.

ქართველების საარჩევნო პროგრამა უნდა იქნეს წვრილ მესაკუთრეთა ინტერესების გამომატველი. იგი შეესაბამება ქართველების ქონებრივ მდგომარეობას და დღევანდელ პირობებშიაც მხოლოდ ასეთი პროგრამით შეუძლიათ მათ რამდენიმე წარმომადგენლის საბჭოში გაყვანა. წვრილ მესაკუთრეთა პროგრამა ჩვეულებრივ დემოკრატიული ხასიათისა და ქართველების პროგრამასაც დღეს სხვა მიმართულება ვერ ექნება. ქალაქის ქუჩების თანაბრათ მოფენა და განათება, მორწყვა და დაგვა, ბაღების გალამაზება, საავთმყოფოების გამრავლება და გაუმჯობესება, საქალაქო აფთიაქების დაარსება; საყაბოს მოწყობა და ქალაქის მიერ ხორცის ვაჭრობის ხელში აღება, ხორაგეულობისათვის საზოგადო ბაზრის დაარსება, იათ ფსიან აბანოების აგება, სასმელ წყლის გაუმჯობესება და გათაფება, ხორაგეულობის ვაჭრობაზე კონტროლის გაძლიერება, უსუსურ ბავშვთათვის მისაცემ საღ რძის მოსაპოვებლათ საქალაქო ფერმის დაარსება; სახალხო სკოლებისა და წიგნ-საცავ-სამკითხველოების გამრავლება, მიკდებულ და ობოლ ბავშვთა მოვლა—პატრონობა; მუშების ჰიგიენურ და ეკონომიურ პირობების გაუმჯობესება, დაზღვევა, საავთმყოფო და საპენსიო კასების დაარსება, სავაჭრო და სამრეწველო დაწესებულებებში მცირე წლოვან ბავშვთა მუშაობის აკრძალვა ან შემცირება, შრომის ბირთვის დაარსება; ქალაქის ფინანსების გაუმჯობესება, გადასახადებში მეტ სამართლიანობის პრინციპის შეტანა, დიდ ქონებებზე გადასახადის მომატებაზე შეამდგომლობა, შემოსავალზე პროგრესიულ გადასახადის დაწესება, ანდერძით მიღებულ დიდ ქონებებზე საქალაქო გადასახადის შემოღება, ქალაქის ფულის ხარჯვაში სიფრთხილე და ყაირათობა, ქალაქის მიწების არ გაყიდვა და ქალაქის ხელში შენახვა; საქალაქო არჩევნებისათვის ცენზის შექცობაზე და საარჩევნო უფლების გაფართოებაზე შეამდგომლობა; ქალაქის მიერ სავაჭრო და სამრეწველო წარმოების დაწყება, ახლანდელ კონცესიონერთაგან მეტ სარგელობის გამოტანა, კერძო მწარმოებელ კაპიტალისტების წინ ქალაქის მცხოვრებთა ინტერესების დაცვა, — აი, ეს და ბევრი სხვა ასეთი საგნები შეიძლება შეტანილ იქნეს პროგრამაში.

ეს პროგრამა იქნება არა მარტო ქართველების, არამედ ყვე-

ლასი, ვინც მას თანაგრძობას გამოუცხადებს და მიემხრობა და რომ იგი მრავალ მოზრევებს მოიპოვებს ამომრჩევლებში, ეს მოსალოდნელია, რადგან ორ საარჩევნო რაიონში მაინც ამომრჩეველთა უმრავლესობას წვრილი და საშუალო ქონების მესაკუთრენი შეადგენენ. მხოლოდ საქიროა, რომ ერთ გვარ-ინტერესთა მქონე სხვა-და-სხვა ამომრჩევლები ერთმანეთს დაუხლოვდნენ, მოელაპარაკონ და საერთო მოქმედების პლანი-სა და კანდიდატთა სიების შესახებ შეთანხმდნენ. ეს შეთანხმება მოხდება საერთო ინტერესთა და სურვილთა გამომატველ პროგრამის წყალობით. ეს იქნება შეთანხმება მოფიქრებული, ანგარიშზე აგებული. ამით, შეიძლება, გაწყდეს „სოლიოლაკელთა“ რკინის ჯაჭვი და პლუტოკრატიის ბატონობისაგან განთავისუფლდეს ქალაქი.

ფ. გ.

სხვა-და-სხვა ამბები.

სამშაბათს, 30 აპრილს, სათავად-ახსნურთა თეატრში ბ-ნ ვლ მესხიშვილის მონაწილეობით გამართულ იქნება წარმოდგენა, სსსდ-ს თეატრისა და ძალთ-უხის წიგნთ-საცავ-სამკითხველთა სსსრკებ-დით. ამ სიმშატიური საქმისთვის იმედათა ქართველი სსზოგადოება არ დაიშურებს თავის წვლილს.

ამ დღეებში ქალაქის თავის მოადგილემ თფილისის სსკუბერ-ნიო სამართველთსაგან მიიღო დამტკიცებული შრომეტი საქალაქო უძრავ მამულზე სასკემწიფო გარდასახადის განაწილებისა. შრომეტი-დან ჩანს, რომ ქალაქ თფილისის უძრავი მამულები, რომელთაც შეე-წრება სასკემწიფო გარდასახადი, ღირს სულ—68,485,082 მან.; სულ უძრავი მამულია—10,359, რომელთაგან გარდასახადს გაიდე-ბენ მხოლოდ 8762 მამული, დავასებულნი სულ 67,521,140 მანე-თათ. წმინდა შემოსავალი ამ მამულებიდან უოველ წლობით არის 5,401,692 მან., საშუალოთ თითო მამულზე უოველ წლობით მი-დის 487 მან.; გარდასახადის ჯამი უდრის 125,538 მან.; კომისიის მიერ გარდაწვეტილ მამულების დირებულობის მიხედვით გარდას-ხადი იქნება 124,239 მან., საშუალო დირებულობით —135,042 მან. აღნიშნულ ციფრების მიხედვით თფილისის ამ 1902 წლის სასკემწიფო გარდასახადი შეხვდება სულ 122,814 მან., ანუ საშუა-ლოთ თითოეულ მამულზე 14 მან.

სსკუბერნიო ადმინისტრაციამ დაამტკიცა სასკემწიფო გარდას-ხადის განაწილება ქალაქის უძრავ მამულებზე. ამ განაწილებით შემ-დეგი გადახდებათ: ქალაქ გორს—1,500 მამული, დირებული 1,412,175 მან., შემოსავალი 83,930 მან., გარდასახადი—1,998 მან., თელავს—2065 მამული, დირებული 1,827,057 მან., შემო-სავალი 780,760 მან., გარდასახადი—1,489 მან., სიდასდს —1,940 მამული, დირ. 1,158,240 მან., შემოს. 84,447 მან., გარდასახ.—1910 მან., დუშეთს—303 მამული, დირებ. 329,760 მან., შემოს. 20,000 მ., გარდასახ. 454 მ., ახალციხეს—1746 მამული, დირ. 2,343,917 მან., შემოს. 100,243 მან., გარდასახ.—2268 მ., ახალქალაქს—785 მ. დირ. 989,530 მ. შემოსავალი 98,955 მ., გარდ.—1,413 მ., კოჯორს—103 მამ. დირ. 737,166 მან., შემოს. 55,287 მ., გარდასახადი —1,462 მან.

ათუშიდას გავკრენ: ადგომას დღეს აქ ჩვეულებრივ ბურთაბა იმართება სოფლები; დიდხალი ხალხი—აქაურიც და სოფლებიდან ჩამო-სულიც—იღებს მონაწილეობას. წელსაც მრავალი ხალხი მოგროვდა, მაგრამ ბურთის თამაში წელს არ მოხდა.

ქ. ქუთაისში 25 აპრილს ქუთაისის თავად-ახსნურთა არა ჩვეუ-ლებრივმა კრებამ კენჭის ერთ ერთხმით გადაწვიტა უმაღლეს მთა-რობასთან კანდიდური სწიფარი გავსახონ პოლიციეისტერ ბ. ლისო-სკის წინააღმდეგ 5 აპრილს სათავად-ახსნურთა სსსწავლებელში მომ-დარ ინციდენტის გამომ.

ერესონ დენცია.

ბათონი. თქმულება: „თვით არ იყო ძმარია“... აქაურთა სრულდება. ჯერ იყო და, აქაური ცხოვრება უფრო ხამდვილის ხარდილს მოგაკანება, ვინემ ხამდვილ სხე მიღებულ ცხოვრებას. მართლაც, აქა-იქ, დროგამშვებით იტყობით: აი, აქ ცხოვრება დულს და გადმოდის, მარა აქა-იქ მხოლოდ და ისიც დრო გამომშვებით. დიან, ასეთი იყო წინათ, ასეთი ელუერი ედვა აქაურობას. მხოლოდ დღევანდელი კი სწორეთ იმ წინანდელის ხამდვილი შეჩერება და ის სიცოცხლეც აღარ ატევიან, რაც წინანდელს, თუშტა შერთლათ; მარა ოდნავ მინც ეტყობოდა. და ამიტომაცაა, რომ ვამბობ: „თვით არ იყო ძმარია“...

დღევანდელამდე არავის არ რწამდა (ბევრს ხომ არც ახლა რწამს), რომ ცხოვრების დროის მარხუნებელი და მისი სულის ხამდვილი არა ერთი და ორი რჩეული ზიანი იყვენ; არ რწამდათ; რომ არა რჩეულთა ჯეროვანი უწრადლების მიტევა უნდოდათ; დიან, არ რწამდათ და ამ არ რწამხან ეს არა სასურველი შედეგი მოჰყვა. დღეს აქაურობა სულთმობრძვე ადამიანს უფრო გავს, ალებომიტეობის მხრივ, ვინემ (თუშტა დროგამშვებით) სიცოცხლით სავსე ბათონს, როგორც ეს ჩვენ გვინახავს. მისი ქუჩები, სადაც ბუხივით ირეოდა ხალხი, დღეს ისეა დატავიერებული, როგორც ეს ამ ათიოდე წლის წინათ იყო ხალხობის დროს. უკვლავურს მუდრობის და უსიცოცხლობის სუნი უდის აქ. დიან, ასეთია აქაურობის დღევანდელი ხამდვილი სხე. კიდევ რამდენიმე ვვირა ასეთი და აქაურობის მავის ცემც განუკურნებლათ შესაძლებია შეჩერდეს. რისთვის? რატომ? ეს ისეთი კითხვაა, რომლის მასხის აქ აღაგი არა აქვს. და ცხადია, ამ კითხვის გარეშეც საღამარავა ბევრი არა რჩება-რა.

განათლებული აქაური უფრო ჩანამთრებას გავს, ვინემ სიცოცხლის გამომწვევს განათხულს: სიცივე, წვიმები, მოდრუბლული დღეები და უსიცოცხლობა, აი, წლებანდელი განათხულის თვეები აქ, ასე გეგანება ადამიანის უსამართლობას ბუნება ტირისო, მის სოციალურ ზიანობებს ისიც შემოუწერა...

გაბო.

დაბა-ხონი. ჭიათურაში მოვსტრე მინიელ ივანეს-იქ მებუკმ თავისი თანხით დ. ხონში აავო საზაფხულთ თეატრის შენობა, ქირათ მიაქვს ეფველ ამ დარბაზში გამართულ წარმოდგენიდან დატოვებულ შემოსავლის ოცი პროცენტი.

საზაფხულთ თეატრი, ჯერ კიდევ განათხულში, მიქმედებას უბეე შეუდბ.

გამართეს სამი წარმოდგენა. ზირველათ ითამაშეს „ირინეს ბუდნიერება“ და აკაკის ვოდვეილი „ბუტიანობა“. უკანასკნელ ორ წარმოდგენაში მონაწილეობას იღებდა ქუთაისის დრამატული დასის არტისტი ქალი ქ-ნი ნინო ჩხეიძე. თავისი მონაწილეობით, ნიჭიერმა მსახიობმა ქალმა, თეატრში დამსწრე საზოგადოებას აღტაცებაში მოიყვანა. ნინოს თამაში საუცხოოდაც საუცხოო იქნებოდა, რომ მისთვის დანარჩენ მთამაშეთაც ჯეროვანი დანმარება აღმოჩინათ, როგორ დანმარებას უწყვედენ მონაწილეი და ნიჭიერი თამაშით მხოლოდ ორი სცენის მოყვარენი: ბ-ნი მ. მდივანი, და კ. მოდებაძე.

მთამაშე ქალთ, გარდა ნინო ჩხეიძის, ეტყობოდათ, რომ ისინი სცენისათვის ვერ გამოდგებიან.

უფსურვებ ხონის ჩონჩ საზაფხულთ თეატრს აუვაუბას, კეთილ ხაყოფის გამოდგებას ჩუნივე მუშების გონებრივ და ხნობრივ ასამაღლებლათ *).

*) ხონის საქალბო სასწავლებლის მოწაუვებს სრულიათ არ აინტერესებათ გაუგოთ წარმოდგენილი ჰიესების დედა-აზრი. ძალიან უწესოთ იჭერდენ თავს თეატრში, და მათერებულ საზოგადოებას თავისი განუწყვეტელი ბანსით წარმოდგენის ყურებას უშლიდენ. იძულო, შემდეგში ამ მოკლენას ჯეროვან ყურადღებას მიამტევენ მათი მასწავლებელი ქალები, და ხალხს ჰიესის მოსმენას არ დაუშლიან.

— ქუთაისის გუბერნიის მკაბრეშუმეთა ამხანაგობის მართველობამ ავტო მეორეჯერ დანიშნა წლიური კრება, მაგრამ კრება არც ერთხელ არ შედგა; რადგანაც ამხანაგთა უმეტესობა არ გამოცხადდა კრებასე. კრება გადაიდვა მომავალ ხუთ მაისისათვის.

— აღდგამა დღევანდის მუშა ხალხის მოქმედება შეჩერებული იყო გვაღვის გამო; აწი კი წვიმიანი ამინდები მოყვა და ესეც შეაფერხებს მათ საქმეს.

ილია ბახტაძე.

რამა. „რა გინდ კაცი სხეულობდეს, გვიან მოკლავს ერთი ჭირი, რა მეორეც ხეც დაერთვის, მით საქმე აქვს გასაჭირი“. ეს ზოეტის სიტყვები ცხადათ ხატავენ ზოგიერთ ქვემო რაჭის სოფლების დღევანდელ მდგომარეობას. სოლო განსხვავება იმაშია, რომ ორი „ჭირის“ მაგიერ ამ ერთი წლის განმავლობაში რამდენიმე „ჭირი“ მოატყდა ამ სოფლებს. ჯერ ხომ, შარშან შუა ზაფხულში დასეტყვა 12 სოფელი (რაც ეს უკვე აღნიშნულა შარშანდელ კახეთებში), რომლებშიცადაც ამის გამო ერთი ჩაფი დვინო არ მოსულა. ამასთანავე სეტყვამ ძლიერ დაახარადა სხვა ხამუშვარინც და ხილუელობაც. მარმას შემოდგომიდან ამ განათხულამდე სულ იმის ახგარიში და გამოკვლევაში იყვენ ამ სოფლების მცხოვრებლები, ივარგებს კიდევ ვენახები, თუ არაო. ბევრმა იმედი გადაწვიოტა ვენახების მობრუნებისა და გამხმარათ თვლიდენ დასეტყვულ ვენახებს. მაგრამ მათი წინასწარმეტყველება მხოლოდ რამდენიმეთ გამართლდა. დასეტყვულმა ვენახებმა ამ განათხულზე სიცოცხლე გამომინეს და სასყოფე გამოიღეს. სოლო რომელი ვენახებიც ძლიერ დასეტყვული იყო, იმათში კი გამხმარიყო რამდენიმე რიცხვი ვახისა, ხედლათ დარჩენილი ვახები კი მატრონებმა დაიშუშავეს და მალე აქა-იქ ახალ გამოსულ მტეგებს თვალი მოკრეს. მამინ რომ მათთვის უური ეგდო კაცს, ხმირათ გაიკანება: „მადლობა დმერთს, ჩვენ სულ მომხმარი გვეგონა ვახი და წლეულს, შგონა, თუ სასხვეფოთ არა, სამესამედოთ მაინც მოგვივა ღვინოო“. მაგრამ ამ დროს, 8—13 ანრილის რიცხვებში, ძრეულ სიცივეები დაჭირა და თვლიც მოვიდა ბევრ ალაგას, უფრო მდლობ ადგილებში. ამ შემთხვევამ ძრეულ შეამინა ხალხი და ისევე გული გაუტეხა, რადგანაც ვენახების მოწვის ფექრი მიეცა მას, მით უმეტეს, რომ, თუშტა თვლი აღარ მოდის, მაგრამ ცუდი ამინდი თითქმის დღემდის არ გადაუღია და მალაღ ადგილებში რამდენიმე ხილი მოწვა.

საზოგადოთ წასული შემოდგამა და ზამთარი ძლიერ მახარალებული იყვენ რატველებისათვის. მაგალითათ, ს. ნიკორწმინდაში და რამდენიმე მახლობელ სოფლებში შემოდგამაზედვე გაუნდა ცხვრებს რადაც სხეულება და სულ ამყოფიოტა ისინი. დადგა ზამთარი და ახლა მსხვილ ფენ საქონელს ხარ-ძროხას გაუნდა ჯერ მკებნარი და იმას შეაწუნა, და შერე რადაც ავათყოფობა დაერია, რომელმაც ბევრი ამხონდა. ერთა შუა რიცხვით რომ ვინაგარიშოთ, თითო მოსახლეს თითო სული საქონელი მინც მოაკლო და აკლებს დღემდის ეს ავათყოფობა. ცხვრების და მსხვილ ფენ საქონლის ავათყოფობა თითქმის ერთხარეი სახის არიან, მაგრამ ამ უკანასკნელს აქ „შეშელს“ ემთიან. აი რაში მდგომარეობს ეს ავათყოფობა. ავათყოფი საქონელი ჯერ ხორცს ხამოყრის, შერე ფადარათს მისცემს და შემდეგ ებები ხამოყრისადაცა. თუ მატრონმა ვერ გაიმეტა და არ დაკლდა საქონელი, დიდი-დიდი ორი სამი ვვირა იცოცხლეს, და შერე უსათუოთ მოკვდება. ავათყოფი საქონლის შიგანი გარედან სადი და უმიზეზო ჩანს, მაგრამ, როცა ღვიძლს ჭრის კაცი, შიგნით, როგორც მასში, ისე ხადვლის მესართავს ძარღვებში, მრავლისაგან მრავალს შეშლებს ზოულად ის. ეს შეშლები შიგ სორცშია გამჭდარი და ჩაბრჭყალებული. თავის არსებობას ისინი მოძრავით და ფოთქებით ატეობინებენ კაცს.

ამ ბუნებისაგან მოკლებულ ზარდაღებს ამ დღეებში კაცის მოგონილი ზარდაღი და ბოროტებაზე ზედ დამატება. აი საქმე რამაა. მოკვნიხებთან, რაჭველი კაცია, რაცა იმერეთიდან სახლში მიდის, ნაქერაღის მთის წვერი უნდა გადაიაროს. ამ მთის წვერიდან ზირველ რაჭას სოფელ ნაკორწმინდამდის თერთმეტი ვერსი იქნება. ეს გზა ნაქერაღის წვერიდან, ოთხი ვერსის მანძილზე მიდის უდაბურ მალაღ ტუეში და შერე მისწევს ნაკორწმინდის ქალის დასავლეთის მხრის ნაზირს, რომელსაც ხარისთვალა ქვიან და სადაც ხუთი დუქანი დგას. აი, სწორეთ ამ დუქნების და ნაქერაღის წვერის შუა მდებარე ადგილი აიხიეს ვინმე ბოროტმა ზირებმა და უხუცესობის საცარტყვავთ და გამოსავლევავთ საცარტყვავთ რაჭველ კაცს, რომელიც მთელ ზამთარს მომხრებულა იყო თავის ცოდ-შვილს, იქნება ორი-ოდე კანკივი ვიშკონი სადმე და იმითი სხვა-და-სხვა აუცილებელი მოვალეობა მოვიშორე თავიდანაო. ეს ბოროტებს ცარტყვავთს განდა ხანდისხან კაცის კვლითაც თავდება ხოლმე. ჯერ ხომ, შარშან ზაფხულში, საწვალა ტარიელ ქუჩიძე მოკვლეს აქ ზაზაყვამა და წაართვეს 700 - 800 მანეთი ფული. ახლა, ამ დღეებში, 10 აზრილს, აქვე დასკდენ ზაზაყვამი ექვს რაჭველს და თუ რამე ებადათ ფული ან სხვა საკუთა, სულ წაართვეს. ასე განახკვით, ხონებია და ფესსტებლებიც კი წაართვეს საწვალეს. ბოროტ მომქმედნი დღეობის ვერ უზოვიათ. სასურველია, რომ შთავრება ამ ამბავს სასტიკი ურადლება მიაქცივდეს და რამე დანეს მოიპოვებდეს ამ ზაზაყვამის მისამართლათ. ამ ამბავთ გარდა, რაჭველების სალაზარკო და საინტერესო საქმე კიდევ ის განჯავთ, რომ შთავრებამ ცნო, რომ ოხის მომხრებელი მოსამართლე შარტო ვერ ასდის მთელ რაჭას და გადაწვიტა შერე მომხრებელი სასამართლოს დაარსება ქვემო რაჭაში, რადგანაც ოხის სასამართლო ზემო რაჭისთვის უხდა დაჩქეს. დღეს დღეობით ადგილის ამოჩვენის შესახებ აქვთ ჯანჯანკა. ზოგს უხდა, რომ ეს სასამართლო ს. ამბროლაურში გაისხნას, ზოგს ს. ბუგულში და ზოგს ს. სადმულში. მაგრამ ყველაზე უფრო მოხდებელი ს. ამბროლაური იქნება. ეს შთავრებამაც გარკვეთ იცის, რადგანაც, დიდი ხანია, თვითონ მას ამოჩნია ეს ადგილი ბახათ სასოფლო საავთოფოსათვის და შერე რაიხისბოლოციის ბოქაულისათვის, რომლებიც დღემდე აქ არიან. ამიტომ სამართლანობა მოითხოვს, რომ სხვა ადგილის მომხრეებმა კიდევ რომ შეწირონ რამე ამ საქმეს, შთავრებამ მანაც არ უხდა მიაქციონ ურადლება და სახეში უშტეტისობის ინტერესები უნდა იქნებოდეს და ს. ამბროლაურს ეს სასამართლო არ ააძირკოს.

ვინმე რაჭველი.

ს. სამხეთი (გურია). დიდი ხანი არ არის რაც სამხეთი გამოდგომის და წინ მსვლელობის გზაზე დაადგა. სანა-ოასი წლის უკან სამხეთელს ვერც კი გააკვებდა, რა იყო გზათა და წიგნების კითხვა. ესლა ეველა წერა-კითხვის ძეგლზე სამხეთელი ეტახება გზათების და წიგნების კითხვას. სანათ მსხუდებით სამხეთელს, რომელსაც სადაძოს მუშაობისაგან დაბრუნებისას აუღია გზათი ხელში და კითხულობს. რადგან ეკონომიური ხელ-მოკლეობა ხეხას არ აძლევს სამხეთელს საკუთრათ გამოაწეროს გზათები, ამიტომ აქაურ შკითხველმა სასოგადლებამ მოკრიბა თითო-ორიოდე გრამი და ასე შეგროვილი თახათ ადგილობრივი მასწავლებლის სახელზე გამოაწერა ქართული ურნაღ-გზათები: „გვლი“, „ცხობის ფურცელი“, „შობაზე“, „იური“, „მოგზაური“, „ქველი“ და სხვა... ეკონომიურათ სამხეთი დაქვეითებული სოფელია. მამა-მამური თხით და კავ-სახნისით სამხეთელი წაფსტისის ხოლმე მიწის ზედა ზირს და დათესავს სიმინდს ან დამს. თუმცა ნიადაგი აქ საყოფიერია, მაგრამ მიწის სინოყიერე ადრე ეკარგვის. ნიადაგის გაკეთება და მოხოყიერება აქ არ იცინა. სხვა-და-სხვა მოთხოვნილება ცხოვრების დასაქმოფილებლათ თან და თან მატულობს და ფართოვდება; ამიტომ სამხეთელი მშრომელი ხალხი ადვილათ ვარდება ჩარხბაც-მეკლეფაგების ხელში. აი ასეთი მეკლეფაგებისგან რომ თავი

გადაიჩინონ, სამხეთელებმა მოისურვეს დაეარსებინათ შემხსველ-გამსესებელი ამხანაგობა და დაიარსეს კიდევ უკვე მიიღეს ფინანსთა სამინისტროდან დამტკიცება, შეიძინეს საქმის საწარმოებელი წიგნები და მოკრიბეს 5—10 მანეთი ზარის ფული (სრული ზარი 25 მანეთია). სულ ახლ ამხანაგობაში ირიცხება 44 წევრი; წევრთა რიცხვი თან და თან იზრდება. ამ უმათამხანაგობას აქვს 300 მანეთამდის ხალხი ფული. კანონიერ სარგებელით ფულის გასესება ამხანაგობამ უკვე დაიწყო. ამხანაგობის საქმის მწარმოებლათ არან არჩეულნი: გერასიმე ნაკაძე, სამუელ წითლიძე და გიორგი წუწუნავა. იმედია აღნიშნული ზირები არ დაზოგავს შრომას და საქმეს კარგათ წაიყვანს. ამხანაგობის კეთილ-დღეობა დამოკიდებულია არა შარტო სამკაცზე, არამედ თვითოველ წევრის კეთილ სინიღისიერებაზე; ამიტომ ყველა წევრი უნდა ეცადოს ადრე მოასრულოს თავისი ზარი, დროზე შემოიტანოს სასესები ფული და გულ მხურვალეთ მოკიდოს საზოგადო საქმეს ხელი.

ს. საკუბრიელი.

ქუთაისის საურთიერო ნდობის საზოგადოების წლიური აკრება.

ქუთაისის საურთიერო ნდობის საზოგადოების წლიური აკრება, რომელიც გასული მარტის 31 იყო დანიშნული, წევრთა საკაო რიცხვის დაუსწრებლობის გამო ვერ შედგა. აკრება 21 აპრილისთვის გადაიდო. ოც და ერთი აპრილიც დამდა, 8 საათზე საზოგადოების დარბაზი ხალხით აივსო. თავმჯდომარეთ ასახელებენ დ. ბაქრაძეს, მაგრამ იგრიალეს ვაჭრებმა (რომლებიც ბანკის წევრებში უმეტესობას შეადგენენ) და ერთხმით უარყვეს ბაქრაძის თავმჯდომარეობა. თავმჯდომარის ალაგს ქალაქის თავი ბ. ლორთქიფანიძე იქერს. ვალდებულებას ასრულებს, ზარას არაწკუნებს, მაგრამ ყურს არავინ უგდებს, ზალაში ყურთა სმენა არაა. თავმჯდომარის ისეთაც სუსტი ხმა საერთო ხმაურობაში ერთიანთ იკარგება. კითხულობენ გასული წლის ანგარიშს; არავის ესმის. რას იტყვიან—აცხადებს თავმჯდომარე. ვინ რა უნდა თქვას, ათს არ გაუგონია, თუ რა ითქვა მწვანე სტოლზე. მაგრამ გამოჩენენ მადლიანი ადამიანები, რომლებმაც იხსნეს კრება განსაცთვლისაგან: „დამტკიცდესო“, დაიყვირეს იმათ; დამტკიცდეს, დამტკიცდესო, გაისმა ზალაში გრიალი. გათავდა პირველი საკითხი; მთელი წლის ნაშრომი სამ წუთში განიხილეს. ანგარიშიც ასეთი უნდა. ასევე განუხილველათ დამტკიცდა მიმდინარე წლის ხარჯთ-აღრიცხვა. თავმჯდომარე გადადის შემდეგ კითხვაზე. გამგეობა თხოულობს: თავისუფალ მოსამსახურე პირთ ჯილდო დანიშნოს. ჯილდოს დანიშვნა და მისი რაოდენობა ეს თქვენი, კრების საქმეა, ამბობს თავმჯდომარე, გთხოვთ გამოთქვათ ამის შესახებ თქვენი აზრი. „არა, არ შეიძლება, ისიც კმარა, რაც ჯამაგირი აქვთ“, იგრიალეს ვაჭრებმა. დგება ბ. ნ. ჭიჭინაძე და თხოულობს, რათა გამგეობის თხოვნა დაკმაყოფილებულ იქნას: „როგორც ანგარიშებიდან ჩანს ბანკის ოპერაციები დღითი დღე მატულობს, მაშასადამე მატულობს მოსამსახურე პირთა შრომა; მეტ შრომას, შრომის ფასიც მეტი უნდა. რამდენათ უფრო დავაჯილდოებთ მათ შრომას, იმდენათ ისინი თავიანთ საქმეს უფრო ერთგულათ მოკიდებენ ხელს, იმდენათ მეტ ძალას ჩვენს საქმეს მოახმარებენ და სხვა დაწესებულებებში სადამოებოთ მუშაობა არ დასტირდებათ, ამას მოითხოვს ვაჭრული ანგარიში, ის თხოულობს აგრეთვე შემხანველ-დამხმარებელ კასის დაარსებას, უმეტესობა უარზეა. ბოლოს, როგორც იქნა შეთანხმდნენ: მიეცეს საჩუქრათ ერთი თვის ჯამაგირიო.

ასე, ამ გვართ 10 წამში გათავდა ის საკითხები, რომლებიც უფრო მეტ დროს და ყურადღებას თხოულობდნენ; მაგრამ აქ, თურმე, ანგარიშის განსახილველათ ასში ათი არ ყოფილა

მოსული. თურმე „კენჭობამ“ მოუყარა თავი ამდენ ხალხს. დადგა ქუთათურებისათვის სანეტარო წაში და ყუთებმაც სა-
თოფურებივით გადმოყვეს თავები მწვანე სტოლიდან. გამოსაც-
ვლელი იყო ერთი გამგეობის დირექტორი (ქუთათელაძე).
რჩევის ორი დებუტატი (კიზირია და კოკოჩივი) და სარევი-
ზიო კომისიის წევრები (ა. ნანეიშვილი, ჭილაძე). დებუტა-
ტების შრომა ეს უფასო შრომა და ძველი დებუტატებიც
არ წუხდნენ მაინც და მაინც, თუ კი „კრება თავს შვირცხვენ-
და და უსასყიდლო სამსახურისათვის, მადლობის მაგიერ, გა-
აშაგებდა“. ერთმა დებუტატმა—კიზირიამ ყუთის დადგმაზე
უარი განაცხადა. სამაგიეროთ დირექტორის ადგილი, რა თქმა
უნდა, უფრო ხელ-საყრელია, მსუქანი ადგილია და ბ. ნ. ქუთა-
თელაძეც უფრო მოწყენილი უნდა ყოფილიყო, მაგრამ არა,
კარგათ ცოდნია თავის კლიენტების სურვილი და წარბიც არ
მეუხნია, ძალიან მხიარულათ იყო. დაეუდგათ ყუთი ქუთათე-
ლადეს, თუ არა, აცხადებს თავმჯდომარე. არა, არა. დარჩეს,
არ შეიძლება, ძირს ყუთიო, მიაყვირეს ერთხმათ ვაჭრებმა.
„ინტელიგენტები“ გაჩუმებული არიან. დარჩა ქუთათელაძე
ისევ თავის ადგილას. დებუტატობის კანდიდატობაზე ოთხმა,
ახალმა პირმა განაცხადა სურვილი, რომელთაც ძველ დებუ-
ტატ კოკოჩივთან ერთათ უყარეს კენჭი. გავიდნენ კოკოჩივი
და ფირაღოვი. სარევიზიო კომისიის წევრების გამოცვლაზე
სულ ყველამ ერთხმათ უარი განაცხადა. ისევ ძველები დარჩნო
იყვირეს. თავმჯდომარეც დაწყნარდა, აი ეს არის მოვრჩი
ყვირილს, კრება გათავდა, რომ ამდროს მოისმა ბ. დ. ჩიკ-
ვაიძის ხმა. რას ქვია—დარჩენ ძველები? მე მსურს ყუთი და-
ვიდგა, მაქვს აგრეთვე მონდობილება ორი პირისგან, იმათაც
უნდა დაუდგათო. მეტი გზა არ იყო და თავმჯდომარეც და-
თანხმდა. გათეთრდა ჩიკვაიძე ერთი ხმის უმეტესობით და დაი-
ქირა ბ. ნანეიშვილის ალაგი, რომელიც ერთი კენჭით
გაშავდა. სანამ ყუთებს დადგმიდნენ, ყველა გაიძახოდა: არა,
დარჩენ ძველები, რათ იღვამს ყუთს ჩიკვაიძეო. მაგ-
რამ სიტყვა სწვა ყოფილა და საქმე კიდევ სხვა. 21 აპრი-
ლის კრება საარაკო იყო. ნახევარი ისე დაბრუნდა შინ, რომ
არც კი გაუგია, რაში იყო საქმე, რასაც ერთხმათ იღებდნენ,
კენჭებით უარყოფდნენ, მწვანე სტოლზე ნალაპარაკევი სტოლ-
სავე ვერ შორდებოდა. ამას გარდა მეტი სიფრთხილის გამო,
ბატრიოტობაში რომ არავის ჩამოერთმია, ჩვენი „ბურჯები“
სულ რუსულათ „რეჩობდნენ“, თუმცა უმეტესობას მათი არა-
ფერი ესმოდა. რასაკვირველია, მეტი სიფრთხილეს საქიროა,
მაგრამ სიფრთხილესაც თავის ადგილი აქვს. თორემ საზოგადო-
ება რომ გიყვიროდეთ—ქართულათ აგვისხენი, რუსული არ
გვესმისო, და თქვენ თავისი დაიქინოთ, ეს საზოგადოების აბუ-
ჩათ ავდებოდა და მეტი არაფერი.

როგორც ანგარიშებიდან ჩანს, 1902 წლის იანვრისთვის სა-
ზოგადოებას ყოლია 1470 წევრი, ქონებია 151.660 მ. ძირითადი
თანხა წევრების მიერ შემოტანილი. მთელი წლის ადგე-მიცემა
55 მილიონ მანეთს აღემატება. მიმდინარე ანგარიშებზე შე-
მოტანილი თანხა ძლიერ ცოტაა, შედარებით ნაკლები ვიდრე
შარშან, უმნიშვნელოა უვადო ანგარიშებზე შემოტანილი ფუ-
ლიც. შემოსხენებულ ორ გვარ ანგარიშების წყარო სავაჭრო-
სამრეწველო თანხაა და ამ გვარი თანხის სიმცირე ნიშნავს
ქუთათის ვაჭრობა-მრეწველობის სასუსტეს. სამაგიეროთ გრძელ
კადიანი ანგარიშები 4-მეტია უვადოზე. ეს ფული არ ეკუთნის
ვაჭარ-მრეწველებს, რაც შემოთქმულს უფრო ნათელ ყოფს.
საზოგადოების წმინდა მოგება=26.270 მ. 72 კ. ას მანეთს
თავის ფულს ხედება 11 მ. 50 კ. მოგება და ყოველ ას მა-
ნეთს ბანკის ოპერაციებში სარგებლოთ გადახდილს, ან მიღე-
ბულს ჯილდოთ 4 მან. 10 კაპ.

Porole.

* *
(დას ნეგრიდან).

ადრე დათბა. ბალახებში
გაიფურჩქნა ნაზი ია,
მაგრამ დაჰკრა მას სიცივემ
მოკლა, იქვე წააქცია.
ჩემ ტუჩებზე ღიმი კრთოდა, —
ძლივს მეღირსა სიხარული; —
შევიყვარე—არ მომხედვე
და მით მომიკალი გული!

ნაპერწყალი.

ზაზუბრინა.
(1897 წ.)

(მაქ. გორკისა).

ჩემი ოთახის მრგვალი ფანჯარა პირდაპირ ციხის ეზოს
დაყურებდა. მართალია იატაკიდან ის მაღალი იყო, მაგრამ
თუ სტოლს მივიდგამდი და ავიდოდი ზეც, მაშინ ყველაფრის
დანახვა შემეძლო. ფანჯრის ზევით ტრედებს ბუდე გაეკეთე-
ბიათ და, როდესაც მე იქიდან ძირს ეზოს გადავცქეროდი,
ისინი ტკბილათ დამლულუნებდნენ ზევადან.

მე საკმაოთ ბევრი დრო მქონდა, და შემეძლო ჩემი მა-
ღალის ფანჯრიდან გამეცნო ციხის მცხოვრებნი, მე უკვე ვი-
ცოდდი, რომ მათშორის ყველაზე მხიარული კაცი იყო ერთი,
რომელსაც მეტ სახელს ზაზუბრინას ეძახდნენ.

ის იყო ჯმუხი, სქელი, წითელი სახისა. მაღალი შუ-
ბლის ქვეშ გამოიყურებოდნენ მისი ცოცხალი და დიდრო-
ნი თვალები.

ქუდს ის მუდამ კეფაზე იხურავდა, მოპარსულ თავზე ყუ-
რები რაღაც სასაცილოთ ჩამოკიდებდა; პერანგის საყელო და
კურტკის მუდამ გაღვლილი ქონდა. მისი ყოველი მოძრაობა
ნათლათ ამტკიცებდა, რომ მას არ შეეძლო დანაღვლება, ან
გაჯავრება.

ის თითქმის ყველთვის იცინოდა, ფაცურობდა, ხმაუ-
რობდა, ციხის მცხოვრებთათვის ის შეადგენდა სათაყვანებელ
საგანს. მას ყოველთვის გარს ეხვიენ ამხანაგები, რომელთაც
აცილებდა და ართობდა სხვა და სხვა მასხარაობით და ამნაი-
რათ იქაურ ერთფეროვან და კაეშნის ცხოვრებას ცოტაოდნათ
ამსუბუქებდა.

ერთხელ მან ეზოში გამოიყვანა სამი ვირთაგვა უღელში
შებმული. მას ბაწარი ეჭირა ხელში, დაარბენინებდა ვირთა-
გვებს და თან ყვიროდა, რომ ეტლით დაესვირობო. შეში-
ნებულ ვირთაგვები აქეთ იქით გარბოდნენ, ტუსალები იცი-
ნოდნენ ამ სეირზე, როგორც ბალები.

ზაზუბრინაც ალბათ თავის თავის განსაკუთრებულ მოვალეთ
თვლიდა გაერთო ამხანაგები და ამისათვის არაფერს არ ერი-
დებოდა ის.

ხანდისან მისი ხუმრობა წრეს გადაცილებული და სასტიკი
იყო; მაგალითათ, მან ერთხელ კედელზე მიუწება თმა პატა-
რა ტუსალ ბიქს, რომელსაც ეზოში დასძინებოდა, და რო-
და ტუსალ თმა კარგათ შეახმა კედელს, ის უცებ გამოაღვიძა,
ბიქი წამოვარდა ფეხზე, თავის პატარა ხელები იტაცა
თმაში და ტირილით დაეცა ისევ მიწაზე. ტუსალები ძალზე
იცინოდნენ, ზაზუბრინაც კმაყოფილი იყო. მერე მან მიუ-
ღერსა ბიქს, რომელმაც კარგა ბლომა თმები მიატოვა კე-
დელზე.

ზაზუბრინას გარდა ციხის მცხოვრებთა საყვარელი იყო
ყვითელი, ბოთვერა კატა, მას ტუსალები ეალერსებოდნენ ამ
კატას უფლდნენ, კვებავდნენ.
როცა ტუსალებს ჰაერზე გამოიყვანდნენ, ისინი მოქე-

ბაილენ ხოლომე კატას. ათამაშებდენ ხელში, ნებას აძლევდენ ეკაწრა მათი სახე, მხიარულათ დაარბენიებდენ ეხოში. ამ შემთხვევაში ყურადღება ტუსალებისა კატასა ქონდა მიპყრობილი და ზაზუბრინას ცოტა არ იყოს სწყყინდა ეს. ზაზუბრინა არტისტი იყო, და, როგორც არტისტი უფრო მეტი თავმოყვარეობა ქონდა, ვიდრე მის ნიქს შეეფერებოდა. როდესაც მისი თაყვანის მცემელი კატით ერთობოდენ ხოლომე, ის მიჯდებოდა სადმე კუთხეში და იქიდან უყურებდა ამხანაგებს, რომელთაც ამ წუთს ის დავეწიყებინათ. მე-კი ამდროს ჩემი ფანჯარიდან ვუყურებდი მას და ვგრძნობდი, რით იყო მაშინ მისი გული სავსე, რასა ფიქრობდა ის. მე ვგრძნობდი, რომ ზაზუბრინა მოკლავს კატას პირველსავე შემთხვევაში და მე მეცოდებოდა ეს ტუსალი, რომელსაც ასე სწყყუროდა, რომ მხოლოდ ის ყოფილიყო ამხანაგების საყურადღებო საგნათ. კაცის ყველა მისწრაფებათაგან ეს ერთი უპირველესი დამლუპავი მისწრაფებაა? რადგან ისე არა კლავს რა ადამიანის სულს, როგორც წყურვილი მარად სხვის მოსაწონებლათ.

როდესაც ციხეში ზინარ, კედელზე ამოსული სოკოებიც კი საინტერესონი არიან შენთვის. ადვილი მისახვედრია, რა გულ მოდგინეთ ვადვენებდა თვალყურს ამ პატარა დრამას: კაცის სიმშურნეს კატასთან. მე მოუთმენლათ ველოდი დრამის უკანასკნელ მომენტს. ეს წუთიც მალე დადგა. იი ეს როგორ იყო.

ერთხელ მზიან დღეს, როდესაც ტუსალები ჯგუფ-ჯგუფათ გამოიფანტენ გარეთ, ზაზუბრინამ ეხოში დაინახა ვედრო საღებავით, რომელიც დაეტოვებია ჩვენი ციხის სახურავის მდებავს. ის მიუახლოვდა ვედროს, ცოტა ხანს დაფიქრა, მერე ჩააწო თითი საღებავში და მოისვა უღვაშებზე. უღვაშები, რასაკვირველია, მწვანეთ შეეღება და სასაცილოთ გამოჩანდა მის ქროლა სახეზე. ტუსალები იცინოდენ გულიანათ. ერთმა პატარა ტუსალმა მოინდომა მიეხაძნა ზაზუბრინასთვის, თეითონაც ამოაწო საღებავში თითი და წაიგლისა ზემო ტუჩებზე, მაგრამ ზაზუბრინამ არ აკმარა ეს და ტუჩის მაგიერ მთლათ შეუღებდა სახე. პატარა ტუსალი შეწუხდა, ისეგმა ცხვირზე ხელს და თან ძალზე ქშინავდა, ზაზუბრინა კი დახტოდა მის გარშემო, იქნევდა თავს და დაცინოდა; ტუსალები ხითხითებდენ და უფრო აქებდენ ხუმარას.

სწორეთ. ამ დროს, ეხოში გამოვიდა ყვითელი კატაც. ის მოდიოდა წყნარათ, მედიდურათ ადგამდა ფეხს, თან აქნევდა კუდს ისეთი დამშვიდებით, თითქოს, სრულებითაც არ ეშინია მის გარშემო შემოკრებილ ტუსალებისაო, რომელიც გაგიჟებით მიცემოდენ სიხარულს, უყურებდენ საღებავით სახე შეღვისილ პატარა ტუსალს და იცინოდენ.

- მეგობრებო! დაიძახა ვილაკამ, ციცუნია გვეწვია!
- ჰაი, ეგ ეშმაკი, ეგა!
- ყვითელი ფისუნია!
- კატა აიყვანეს და ის გადაქონდათ ტუსალებს ხელიდან ხელში, ყველა მას ეაღერებოდა.
- კარგა გამძღარა, ერთი ამის მუცელს უყურეთ და!
- რა მალე იზრდება ეს ტიალი!
- იკაწრება, ეშმაკის შვილი!
- გაუშვი, იხტუნოს!
- აჰა, ჩემი ზურგი, აბა იხტუნე, ციცუნია!

ზაზუბრინა ამ საერთო სიხარულში უკვე მიავიწყდათ. ის იღვა ტუსალების მოშორებით და უყურებდა, როგორ დახტოდა კატა ტუსალების ზურგზე, და მხრებზე. ტუსალები კი თავდავიწყებით მიცემოდენ სიხარულს.

— მეგობრებო, მოდი შევღებოთ ჩვენი კატა! გაისმა უცებ ზაზუბრინას ხმა. ის ისეთი კილოთი ამბობდა ამას, თითქოს შეთხოვდა ტუსალებს, რომ დათანხმებულიყვენ მის წინადად-

ბაზე.
 ტუსალები შეთოქოლდენ.
 — მერე, ხომ მოკვდა?! უპასუხა ვილაკამ.
 — რით? შეღებვით? შენც თქვი რაღა!
 — მიაყოლე, ზაზუბრინა, შეღებე ჩქარა!
 — აი დაგწყველოს ეშმაკმა, ეს რაღა გამოიგონე! დაიძახა ერთმა ქერა, მხარბეჭიანმა ტუსალმა, ზაზუბრინას კი კატა უკვე ექრა ხელში და უახლოვდებოდა საღებავს.

„შემოხედეთ, ძმებო, ერთი“...
 მღეროდა ზაზუბრინა.
 „ქრელი კატა იღებება,
 ჩვენ ვუყუროთ, ვითამაშოთ,
 ნახეთ, როგორ დამშვენდება!“.

მოისმა ხარხარი, ტუსალები ხელებს ფერდებზე იღებდენ სიცილისაგან, მე უყურებდი, როგორ ეჭირა ზაზუბრინას კატა კუდით, როგორ ჩაუშვა ის საღებავში და თან ცემდა ბუქნას:

„ნუ კნავი თუ ღმერთი გწამს,
 ნუ აწუხებ ნათლისა“.

სიცილი თანდათან ძლიერდებოდა, ვილაკა წმინდა ხმაზე კნაოდა:

- ოხ, ოხ, ეგ იუდა, ეგ გაბერილი.
- ოხ, ღმერთო! შესაბრალისათ ამბობდა მეორე.

ტუსალები კი სიცილისაგან ძლივსლა სუნთქავდენ, იკრიბებოდენ წელში, და უღარდელათ ხარხარებდენ და ხარხარებდენ. ქალების სატუსალოდან იყურებოდენ დამწყვდეული მანდილოსნები, მათაც ეცინებოდათ ამ ამბავზე. ციხის ზედა მხედველი გაბერილი მუცლით აყუდებოდა კედელს, ის ისე ძლიერათ იცინოდა, რომ თითქმის ძლივს იბრუნებდა სულს.

ამ თოქოლში ტუსალები აქეთ-იქით გაიფანტენ, ზაზუბრინა კი ბუქნასა ცემდა, ფეხებით სასაცილო ფიგურებს აკეთებდა და თან მღეროდა:

„რა კარგია, ბიჭებო,
 აბა ერთი უყურეთ,
 წინათ ყვითელი იყო,
 ახლა მწვანეთ შევღებეთ“.

— გეყოფა, ეშმაკმა წაიღოს შენი თავ-ტანი! სიცილისაგან ჩანღეჩილი ხმით დაიძახა ცეცხლისფერ თმა-წვერიანმა ტუსალმა.

მაგრამ ზაზუბრინას ეს არ ესმოდა, ის გატაცებული იყო თავისი საქმით. მის ირგვლივ ძალზე ხარხარებდენ და ისგრძობდა, რომ ეს საერთო სიხიარულე მან გამოიწვია. მისი დაქყანული სახის ყოველი კუნთი გძნობდა ამას და მთლათ მისი ტანი ნეტარებითა თრთოლავდა. ის კატას მალლა ატრიალებდა, ხან გადაუსვამდა ხელს და ექსტაზში მოსული, გამარჯვებული შეუწყვეტლივ ხტოდა, ცმუკავდა სიმღერით:

„ძმებო და მეგობრებო,
 ნათლობაში მეწვიეთ,
 ჩვენ პატარა ციცუნას
 სახელი აურჩიეთ“.

ტუსალების გარშემო ყველაფერი მხიარულებდა: იცინოდა მზე დარკინულ ფანჯრებზე, იღიმებოდა თითქმის ციხის დაღრემილი და ქუქყიანი კედლებიც, რომელთაც ძალა-უნებურათ უნდა დაეშოთ ის სიხიარულე, რომელიც მათ შუა აღტყინებულებოდა. ქალების განყოფილებიდან დარკინულ ფანჯრებში იყურებოდენ ტუსალი დედაკაცები; იცინოდენ ისინიც და მათი თეთრი კბილები ელავდენ მზეზე. გარშემო თითქოს ყველაფერი უცებ შეიცვალა, გაიძრო თავისი მოღრუბლული ქურქი, გაცოცხლდა ამ საერთო სიხარულით, რომელიც, როგორც მზე, თვით ტალახსაც კი ეღფერს უცვლის. და ალაზა-

თიანებს.

ზაზუბრინამ კატა მიწაზე დასვა, მაგრამ თვითონ კი ისევ ისე ხტოდა და ცმუკავდა.

მაგრამ სიცილი თანდათან ყუჩდებოდა. ტუსალები დაილალენ. ზოგი ხან შეწყვეტავდა ხარხარს, ხან უცებ მოაყოლებდა ისევ, თითქოს ქვითინებდნო. ბოლოს, როგორც იყო, შეწყდა სიცილი. გაჩუმდნენ ყველანი, გარდა ზაზუბრინასი და კატასი, რომელიც დახობავდა მუცელზე და საბრალოთ კნაოდა. საღებავმა მას, როგორც ჩანდა, თვალბეზიაც ჩაატანა, ის ცოცავდა წინა და უკან ათრთოლებულ ფეხებზე, ხან გაჩერდებოდა და დაიწყებდა კნავილს.

„მწვანეთ შედეგილ კატის ქრისტიანნო, უყურეთ, მიაგ, მიაგ, ციცუნე, მოდით დაუგურგულეთ!“

მოთქვამდა ზაზუბრინა და თან ისე იგრინებოდა, როგორც მიწაზე დადებული კატა.

— არა, რა კარგა მოახერხა, ამ ეშმაკის შვილმა?! თქვა ქერა ტუსაღმა. დანარჩენნი უყურებდნენ თავის არტიტს კმაყოფილის გამომეტყველებით.

— კნავის! დაუმატა პატარა ტუსაღმა, თავი კატისაკენ გადაიქნია, და შეხედა ამხანაგებს.

— სულ ასე მწვანე იქნება? იკითხა კიდევ მან.
— იქნება? მერე როდემდის იქნება, როგორ გგონია? უპასუხა ქალარა-შერთულმა ტუსაღმა და ჩაჯდა კატის ახლო. ეს ეხლა გაშრება მზებზე, ტყავი ძალზე მოუჭერს და მოკვდება...

კატა გულსაკლავი ხმით კნაოდა.
— მოკვდება?! იკითხა ისევ პატარა ტუსაღმა. როგავბანო?

მას არავინ პასუხი არ მიცა. მოხრუტული კატა კი დალოჯდა საბრალოთ ტუსაღების ფეხებთან.

— ფუ! დავიღალე, დაიძახა ზაზუბრინამ და დაეშეა მიწაზე. მას ყურადღება არ მიაქციეს.

— მთლათ ავენთე... თქვა კიდევ მან, შეხედა ამხანაგებს და შესაბრალოსი ხმით დაიწუწუნა:

— ესეც შენც, ციცუნია! აღარ გვეყოლება ჩვენ ციცუნია! არა, რათ მოვკალით ეს უბედური?

— იქნება მორჩეს, თქვა ქერა ტუსაღმა. მწვანე ბურთით შეკრული პაწაწინა არსება კი ღოღავდა ისევ მიწაზე, მაგრამ ახლა ტუსაღები აღარ იცინოდნენ. ყველანი ჩუმათ და შუბლშეკრული იდგნენ; ისინი ამდროს ისეთივე საბრალოთ გამოსჩანდნენ, როგორც ის კატა, რომელმაც თითქოს გადასცა მათ თვისი უმწეობა, მათ იგრძნეს მისი მწუხარება.

— მორჩება? რის მორჩება! არა, რათ დავტანჯეთ პირუტყვი? წამოიძახა კიდევ პატარა ტუსაღმა. გვყავნდა კატა, ყველას გვიყვარდა. რაღას ვაწვალებთ, არა სჯობია მოკვლათ?

— მერე ეს სულ ვისი ბრალია! დაიყვირა გაბრაზებით ქერა ტუსაღმა, აგერ მაგ ეშმაკის პამპულასი!

— უუ... წამოიძახა დაბალის ხმით ზაზუბრინამ, განა ყველას თანხმობით არ იყო?

ის მიწაზე შეიკუნთა, თითქოს სცივო.

— ყველას თანხმობა! დააჯავრა პატარა ტუსაღმა, რის ყველას თანხმობა დამნაშავე მთლათ შენა ხარ!

— ეი, ხბოვ, ნუ ბღავი, მშვიდათ ურჩია ზაზუბრინამ. ქალარა ტუსაღმა კატა ხელში აიყვანა ფრთხილათ გასინჯა და მერე სთქვა.

— ნავთით რო გაიწმინდოს, გადაუა საღებავი.
— ჩემი აზრით კი წავავლოთ კუღზე ხელი და გადა-

უძახოთ გაღავანს იქით, სიცილით დაუმატა ზაზუბრინამ. ეს სულ უბრალო საქმეა!

— რაო? დაუყვირა ქერა ტუსაღმა, მერე იმის მაგიერ, რომ შენ გადაგიძახო იქით!

— წყეული! დაიძახა პატარა ტუსაღმა, წამოავლო კატას ხელი და საითღაც გააქცია. მას უკან გაყვნენ რამდენიმე ამხანაგიც.

ზაზუბრინა კი ისევ მიწაზე იწვა, მას გარს ეხვიენ დანარჩენი ტუსაღები; ისინი უყურებდნენ ზაზუბრინას გაბრაზებულნი.

— მარტო ჩემი ბრალი ხომ არ არის, ძმებო; შემაბრალელები ხმით თქვა ზაზუბრინამ.

— ჩუმათ! დაუყვირა ქერა ტუსაღმა და თან თვალი მოავლო ეზოს, მაშ ვისი ბრალია?

— ყველასი! თავდაბლათ უპასუხა ხუმარამ.
— ძაღლი!

ქერა ტუსაღმა მუშტი კბილებში შეაქცედა. არტიტი უკან გადაქანდა, მაგრამ აქ მას კეფაში ისეთივე მუშტი დაუხვდა.

— ძმებო! შეგხეწა ზაზუბრინა, მაგრამ მისი ძმები ხედავდნენ, რომ ზედამხედველები შორს იყვნენ და შემოგრტყენ რა მას გარშემო, რამდენიმე ძლიერი მუშტით ზაზუბრინა მიწაზე გაშლართეს. შორიდან ბრბო ისე მოჩანდა, თითქოს რაღაცაზე კამათობდნო. გარშემორტყმული ზაზუბრინა მათ ფეხებთან ედღო. ხანდისხან ყრუთ მოისმოდა რაღაც ხმა. ზაზუბრინას ცემდნენ გვერდებში ფეხებით. ცემდნენ აუჩქარებლათ, დამშვიდებით, თან უმიზნებდნენ წიხლს, რომ არ გაეცდინათ როდესაც ზაზუბრინა უფრო ხერხიანათ გადატრიალდებოდა.

ეს გაგძელდა სულ სამ წუთს, უცებ მოისმა ზედამხედველის ხმა:

— ეი, თქვე ეშმაკის შვილებო!

ტუსაღებმა მართალია თავი დანებდნენ ცემას, მაგრამ ბოლოს მაინც თვითყელმა მათგანმა ჯერჯერით ჩაცა წიხლი ზაზუბრინას და ისე მოშორდა.

ზაზუბრინა ისევ მიწაზე ედღო. ის პირქვე იწვა, მხრები უხტოდნენ, ახველებდა და თან ქვითინებდა. მერე ერთი ხელი მიწას დააბჯინა, წამოიწია, მოხარა მარცხენა ფეხი და წამოჯდა.

— რასა თვალმაქცობ! დაუყვირა ქერა ტუსაღმა.

ზაზუბრინამ გაიფორთხალა და წამოდგა ფეხზე. ერთი ხელი მას მკერდზე მიეჭირებია, მეორე წინა ქონდა გაშვერილი. მერე ის მიეყრდო კედელს, დახარა თავი და დაიწყო სველები...

მე კარგათ ვხედავდი, როგორ ეცემოდა სისხლის წვეთები მისი პირიდან ციხის კედელზე.

და, რომ სახელმწიფო შენობა არ გავთხვარა თავისი სისხლით, ზაზუბრინა ცდილობდა, რომ სისხლი მიწაზე დადგრილიყო.

ტუსაღები იცინოდნენ...
იმ დღიდან კატაც გაქრა, და აღარც ზაზუბრინა ართობდა ტუსაღებს.

† იული.

სალიტერატურო ჟარტული. სილოვ. ხუნდაძის გამოკვლევა. ჟუთაინი 1901 წ.

ბ-ნი სილოვან ხუნდაძე ცნობილია ჩვენს მწერლობაში, როგორც პოეტი, კრიტიკოსი და ავტორი საგრამატიკო გამოკვლევათა. ამ უკანასკნელ დროს მან აღბეჭდა ზემო მოყვანილი სათაურით ფრიად საყურადღებო და სასარგებლო წიგნი. ეს გამოკვლევა, ექვი არ არის, ნაყოფია ჯერ საკმარისად შეუშუშავებული ჩვენი ენის ხანგრძლივი დავირობებისა და

შესწავლისა. აქ განმარტებულია ისეთი სადავო საგანი, რომელსაც უნდა ბოლო მოეღოს და დამყარდეს ერთგვარობა ჩვენს მართლწერაში, ორთოგრაფიაში. ზოგი სადავო ფორმა უკვე შემუშავებული იყო დიმიტრი ყიფიანის გრამატიკაში, და აქამდის მთლათ არ არის შეთვისებული ჩვენი მწერლების მიერ. ბ. ხუნდაძე დ. ყიფიანს ზოგში ეთანხმება, ზოგში არა, ავსებს განსვენებული მეცნიერის დაკვირვებას მრავალი ახალი მაგალითებით. გარდა ამისა, ბ. ხუნდაძეს იმგვარი სადავო საკითხიც აქვს დაყენებული, რომელიც ჩვენს მწერლობაში პირველათ არის აღძრული და თხოულობს მტკიცე გადაწყვეტას. ჩვენ დიდათ ვაფასებთ ს. ხუნდაძის ღირსეულ შრომას და თითქმის ყოველს მის სტრიქონს ქვეშ ხელს მოვაწერთ თანხმობის ნიშნით. თითო-ორი შენიშვნა კი განვიზრახეთ ვაფუზიაროთ ავტორს და მისი აზრი შევიტყუოთ ამა თუ იმ ფორმისა გამო. წინასიტყვაობაში ავტორი ხმარობს ფორმას: რედაქტორი და იმეორებს ამ სიტყვას ასოთი კ რამდენჯერმე. კ აქ ქართულს ენას არ უხდება, იგი გამოითქმის ქ დასაერთოთ ჩვენს ფონეტიკას ენოთირება კ და ტ (კ+ტ) დაკავშირებული. ქართულ ლექსიკონში მხოლოდ რამდენიმე სიტყვაა, სადაც კტ ერთმანეთს მოზღდევნ. მაგალითათ, იმერეთში იშვიათათ ხმარებული სიტყვა „ქტკელი“ (=ქერი). თითბ. ხუნდაძეც მე-17 გვერდზე ხმარობს ფორმას „რედაქციას“, ესე იგი კტ ქართული ფონეტიკის კანონით შეცვალა სამართლიანათ „ქც“-ად. აგრეთვე არ არის მტკიცედ გატარებული ფორმა თავსართის ად ზმნაში. მე-VII გვერდზე ბ. ხუნდაძე ხმარობს „მივაწევ“ და მე-IX გვ. ზემორე აღნიშნული. ამ ორივე სიტყვას ერთი და იგივე თავსართი (პრეფიქსი) აქვს ად და ამიტომ ან უნდა დავტოვოთ ორივე სიტყვაში ეს აღ (მივაწევ, აღნიშნული), ან უნდა ორივე შემთხვევაში შევცვალოთ „აღ“ — „ა“-ნათ, ესე იგი აღ-ს მოვაკეცოთ და: მივაწევ, ანიშნული. იგივე კანონი უნდა გავრცელდეს სიტყვაზე „ამომიჩინა“, რომელსაც ბ. ხუნდაძე ხმარობს აღ-ს გამოტოვებით. ს. ხუნდაძე სამართლიანად კიცხავს ფორმას ვინმის, რასმეს, ყმანები და სხვ., უკვე დ. ყიფიანის მიერ აღვიარებული უკანონოთ. რამე, ვინმე, ნათესაობითი ბრუნვა რასიმე, ვისიმე, მიცემითი — რასმე, ვისმე და სხვ. ამ ფორმებს ჩვენ უკანონო-გაზეთებში უკანონოთ ხმარობენ. აბრუნებენ მე-ს და „ვის“ და „რა“—საც; ამიტომ შეხედვებით მიცემით ბრუნვაში ვისმეს, რასმეს. შესწორება ბ. ხუნდაძის მიერ სამართლიანი და საბუთიანი. ამას მხოლოდ ის მინდა დავუმატო, რომ ერთფეროვნობა თხოულობს ამგვარადვე დავაბრუნოთ როცა რა და ვინ, განუსაზღვრელობით ნაცვალ სახელთ წარმოადგენენ „დაც“-ის დამატებით: ვინდაც, რადაც; აი ამიტომ, მე-კანონიერათ მიმაჩნია ფორმა რასდაც, და არა რადაცას. ამ კანონსვე უნდა დავუმორჩილოთ ბრუნვა იმ სიტყვათ, რომელთაც თან სდევს ვე: ორივე, მიცემითი ბრუნვა ორსვე და არა ორივეს. ვე არ ბრუნდება, — იგი ემატება ბოლოს სიტყვას ორი, სამი და სხვ. მთელი წიგნის გარჩევა შორს წაგვიყვანდა, ამიტომ ვათავებ ამ მოკლე წერილს სურვილის გამოთქმით, რომ პატივცემული ს. ხუნდაძის გამოკვლევა გახდეს ქართველი მწერლისთვის აუცილებელ სახელმძღვანელოთ. ვისაც სურს ჩვენი მწერლობის გარეგანი ფორმის ერთფერობა, იგი მოიპოვებს აქ სადავო საგნის საფუძვლიან განმარტებას. ბოლოს დამატებულია ორთოგრაფიული ლექსიკონი, როგორც გროტის რუსულ მართლ-წერის სახელმძღვანელოში, და იგი უადვილებს მძიებელს ამა თუ იმ სიტყვის კანონიერი ფორმის მოპოვებას.

ა. ხახანაშვილი.

ქურნალ-გასეოებიდან.

გაზეთ »კავკასი« ღუშეთიდან წერს კორესპონდენტი:

„ამ დღეებში ერთ ბრძანს შევხვდი, რომელიც დუშეთის მხარის სოფ. ხახარის მცხოვრები აღმხნდა კარსი ქადაღაშვილი. სახეზე რომ დავაკვირდი ამ კაცს, შევაშხნიე, რომ თოფის წამლით არუჯული იყო და კრილობის კვლიც თითქო ახალი ახდა... ამის გამო ერთ გლეხკაცს გამოველაზარე, რომელმაც შემდეგი მიაშბო. შემამუღემ თავადმა გ. ო. ამილახვარმა, რომლის მიწასვედც ცხოვრობენ სოფ. ხახარის გლეხები, წასულ წელს იჯარის ფასი აწია სწორეთ ერთი სმათ. გლეხები არ დათანხმდენ ამასე და მოასხენეს თავადს, რომ ნიადგი მუტათ უნაუფოთა და ამ ფულს ვერ გადავიხდიოთ, და გაჭირვებით შეაძლიეს ერთიორათ წინანდელი გადასახადი.

თავადი მანც სამჯერ მეტს ითხოვდა. გლეხებმა შეატროვეს ერთი ორათ წინანდელი გადასახადი და თავადს მართვეს იმ იმედით, რომ დამკეთოილდებოდა და ზირობას დაუდებდა. შემამუღემ ფულები გამოართვა, მაგრამ მანც კადევ თავისს თხოულობდა, წინააღმდეგ შემთხვევაში, გლეხებს უნდა მიეტოვებიათ იმისი მიწა და სადაც სურდათ, იქ წასუდიოვენ. გლეხებმა უზახუსეს, მოვიფიქრებთ და ზახუსს მოგასხენებოთ.

შემამუღემ იმათ მოფიქრებას არ მოუცადა და ამ წლის დამდეგ სოფ. ხახარში გაგზავნა თ. ი. ამილახვარი ექვსი-შვიდი კაცით, რომ გლეხებისათვის გადაესდევინებიათ თავადისგან მოთხოვნილი ფული. გამოგზავნილმა თავადმა დილით ადრე უბძან თავის მსლებელ ბიჭებს, გლეხების საქანელი გამოეკეკათ, რადგანც გლეხები ვერ გადაწვევტილ ზახუსს არ აძლევდენ. როდესაც რამდენიმე ხარი და კამეჩი გამოეკეკეს, გლეხები მეტათ აღელდენ და თხოვეს, არ წაეკეკათ იმათი საქანელი. მაგრამ იმათ მანც წასხეს საქანელი. მაშინ რამდენიმე გლეხი სოფლის სამართველოში ჩავიდა და მამსახლისს აცნობეს, რომ საქანელი ძალით წასხეს და სთხოვეს დაებრუნებიათ. ეს რომ შენიშნეს, თავადმა და იმისმა მსლებლებმა, დაუწყეს ხალხს თოფის სროლა, ხალხი გაიფანტა და მხოლოდ ადგილზე დარჩა მძიმეთ დაჭრილი თავშირში და მხარში კარსი ქადაღაშვილი, თავადმა კი რამდენიმე ხარი და კამეჩი წასხა. ქადაღაშვილს საფანტით წინა კბილები ამოაყრევიან და თავლებიც ისე დაუშვეს, რომ საბრადოს სამუდამოთ მოესწო თავლის სინათლე, მხარშიაც იყო დაჭრილი, მაგრამ, როგორც მაგრის აკებულობის კაცი, ორი თვის შემდეგ აღვიანიდან წამოდგა, ხოლო თავლის სინათლეს სამუდამოთ გამოესაღმა.“

იმავე გაზეთში ვკითხულობთ: 21 აპრილს, დილის 11 საათზე, ქადაქ ბაქში, მოედანზე, სომეხთა ტაძრის წინ, ბრბამ, რომელიც რამდენიმე ასი კაცისაგან შესდგებოდა, აღმართა წითელი დროშა, დაიწყო უგარილი და ხალხში სარეკოლუციო შინაარსის პრაქტისაციების ფანტვა. ზოლიციის მიერ მიდებულ ზომებით და მოედანზე დაბარებულ ეახსების დახმარებით წესიერება აღდგენილ იქნა. ძალ-მოძრეობა არავის უხმარია. დაპატიმრებულ იქნა ორი კაცი“.

სახელგანრეთ.

ინფლინი. მოლანარაკება შერიგებაზე ბურკუსა და ინგლისელებს შორის, ისეთი საიდუმლოებითაა მოცული, რომ გარკვე დაინტერესებულ ადამიანს ვერაფერი გაუგია მისი, კარდა ერთი-მეორის წინააღმდეგი ფაქტების და მოსახრებისა. ამ მოლანარაკებაში ბევრი რამ არის გასაგნარი და საქმის შეუფერებელი. უშირველესათ დავასახელეთ თუნდ ის, რომ ამისთანა მოლანარაკების დროს, წინუთვე რამდენიმე ხნით შეახრებენ ხოლმე მოწინააღმდეგეები ომს. აქ კი ზირ იქით სწორეთ მოლანარაკების წინეთ უფრო გაძლიერეს ომი ორსვე მხარეში.

ორივე მხარეს ისე მიეჯს საქმე, თითქოს წინათვე გძლიობენ,

რამ მოლაშარაკებს არავითარი სიმშვიდობა შედეგი არ მოუყვება. ის ხმები, რომელიც გავრცელდა ბურებისა და ინგლისელების შეთანხმების შესახებ, დიდ წინააღმდეგობას იწვევენ ევროპაში მცხოვრებ ბურების მხრიდან. ბურების დელეგატები დაბეჯითებით ამტკიცებენ, რომ მათ ხალხს საკმაოდ და შეწევს კიდევ და რამდენსამე წელს გააგრძელებს ამისა. ევროპაში მეოთხე ბურების წარმომადგენლებს არც კი უნდათ გაიგონონ რამ თავისუფლების დაკარგვას და სამხრეთ აფრიკაში ინგლისის გაბატონებას. ისინი ერთხმად არიან ამის წინააღმდეგი. მეორე მხრე თვით ინგლისის ზოლიტიკაც იმას ამტკიცებს, რომ ინგლისელებსაც არა აქვთ იმედი ამის მსგევათავეებისა, თუ ინგლისის მთავრობა დაწმუნებულია, რომ მსგევათავეებისთვის სამხრეთ აფრიკაში კიდევ რამდენსამე მილიონ ფრანკს? გიკნ-ბინი ამ თხოვნას ამართლებს შემდეგი აფორიზმით: „თუ შვიდობიანობა გინდა, ამისთვის მოემზადე“ მისის აზრით ეს ახალი მილიონები დაინარჯება ამის ლიკვიდაციას, თუ შერიგება მოხდება. ამ თულის დაურთებებს სადღათებს სჩუქრათ, ადადგენენ მიწისთან გაწორებულ ფერმებს. ამას წინათ ჩემბერლენმა უფრო სერიოზულად და ტკიპილი აზრი გამოუცხადათ ინგლისელებს: ჩვენ დასჯარგს აცხადებდით მსგევათ მშინ, რადესაც რისავე რესპუბლიკას ჩამოფართოვეთ დამოუკიდებლობისა.

აი ამისთანა მოსაზრებანი უძლიან წინ შერიგებასე ლაშარაკს. მეორე მოსაზრება, რომელიც მიხეცს გვაძლეს ვითქვით, რომ ინგლისი უარს იტყვის თავის წინანდელ პირობებსე, ახლანდელი ინგლისის ფინანსიური მდგომარეობას. ბურებთან ამში ინგლისის დახმარება ერთ ნახევარი მილიონი მანეთი. ახალი ხარჯების გასწევით გიკნ-ბინის აზრით უნდა მოემატოს შემოსავალ გადასახადს, აწუღ უნდა იქნას საკრებო გადასახადი ხარბადზე და ფქვილზე. ამ პირობებში დიდი წინააღმდეგობა გამოიწვია ლიბერალთა დასის მხრივ. მათის აზრით მთლათ ეს გადასახადი დაწვება ღარიბ ხალხს, მათთვის ერთს უსაჭიროეს ცხოვრების სახსარს, ამისთვის ისინი ზოგებენ, რომ უკეთესი იქნება ორჯელ მეტი ვინსისათ გახმარებულ ვალზე, ვიდრე ღარიბ ხალხს გაუფიქროთ ცხოვრების უზირველესი საგნები. ასე და ამგვარათ ინგლისის ერს კიდევ მოელის იღვას ვისრათ ახალი ხარჯი ბურების ამოსაწვევტათ და გადასცეს მისავალ თაობას აუარებული ვალი.

მართლაც ინგლისის მთავრობა ხალხს იმით აძლევს ნუგეშს, რომ ეს ხარჯი სულ ერთია აუცილებელია, რადგან თუ შერიგება მოხდა ლიკვიდაციისთვის დაგვირდებოდა, მაგრამ ეს ნუგეში უფრო სიმუხარო აზრს ბადებს. კანა რამდენი ხანიც უნდა გაგრძელდეს ამი, რადესაც უნდა მოხდეს ლიკვიდაცია, მაინც ხომ მოუნდება მას თავისი ხარჯი, ასე, რომ ახლა თუ მოლაშარაკებს მშვიდობიანობით არ გათავდა განზრახული გადასახადი უნდა კვლავ ამის გაგრძელებასე დაინარჯონ და შემდეგ სალიკვიდაციით კვლავ უნდა გაინარჯონ იგივე ინგლისის ერს. ასე, რომ მთავრობის შემოსენებულმა ნუგეშმა არა გვერბინა ინგლისის ერს ამის სურვილი აუღარძინოს.

ვევალ ეს მოსაზრებანი იმას ამბობენ, რომ ინგლისის მთავრობა იძულებული იქნება შესწავლოს თავისი პირობები ბურებთან. როგორც ხმა ისმის, თვით ინგლისის მთავრობის შორისაც უკვე ჩამოვარდა უთანხმოება. კაბინეტის ზოგიერთი წევრები იმ აზრისა არიან, რომ ამ კრიზისიდან გამოსასვლელათ ამის გათავებას საჭიროა, ეს დასი თანდათან მეტს თანამგრძობელთ ზოულობს; მეორე მხრე ინგლისის მეფის გვირგვინის კურთხევა არ უნდათ, რომ ამის ველზე წარსახების ჭკა ქუხილის დროს და სისხლის ღვრით მოხდეს.

რაც შეეხება ბურებს, როგორც წინათაც ვწერდით, წარსული კვირის დეპუტებიდან მართლაც ჩანს, რომ მათ გადაწვევტილი აქვთ არ დასდონარადი, ვიდრე ინგლისი სასურველ პირობით არ შეეგვრება რესპუბლიკებს და არ მისცემს მათ აღთქმას, რომ ბურ-

ბის თავისუფლება ხელშეუხებელი დარჩება. რჩება მსგევათ ერთი დამაბრკელებელი მიხეცი—ეს ინგლისის თავმოყვარეობა. მისი წინააღმდეგობა ამის დაწვებისას მეტათ თამამათ და წინ დაუხედავათ ლაშარაკობდენ. ამის გათავება არ შეიძლება, ვიდრე ორივე რესპუბლიკა მთლათ არ დაემორჩილება ინგლისს. ამისთანა დიდ და თავმოწინე სახელმწიფოს, როგორც არის ინგლისი, რასაკვირველია სირცხვილათ მიანხია თვისი სიტუაციის უკან წადება. მაგრამ მათ ამ შემთხვევაში დაქმარებათ დიდი მატის ენა, რომელიც მოქნილია, როგორც კარგი ტყავი. ინგლისელთა თავმოყვარეობას დაიცავს ფრთხილათ შედგენილი ფორმული შერიგებისა და ზოლიტიკური კილოთი. სახელმწიფო კაცებს ზეგრჯელ მიუციათ თავის წინათ ნათქვამ სიტყვებისათვის შემდეგში სხვა აზრი გასუისტური ხელფანებით, და ჩემბერლენი ხომ ერთი საუცხვო ოსტატოვანია ამგვარი გასუისტიკის.

ოსმალეთი. ახლგაზდა ოსმალთა დასის გასეთს „მეშვერეთს“ ოსმალეთიდან ატეობინებენ, რომ ამ გასეთში დაბეჭდილ ერთი ოსმალელ გენერლის წერილის გამო კონსტანტინოპოლში დაანტიმრეს რამდენიმე გენერალ-ადიუტანტი და სამი მარშალი. გენერლის წერილში, რომლის გამოც მარშლები და გენერლები დაუხეტიმრებოთ, შემდეგი ამბავია დაბეჭდილი: „სომეხთა ამოფლტამელ სულთანმა მოახდინა საკანგებო თათბირი, რომელსაც დაესწრენ უკვლამინისტრები, მარშლები, გენერალ-ადიუტანტები, ზოგიერთ ოქტების გუბერნატორები და მამადან სამფედოლოების უფროსი—შეიხ-ულ-ისლამი. როდესაც ყველანი შეიკრიბენ, სულთანმა შემდეგი სიტყვა წარმოთქვა: „ეფენდილო! თქვენ კარგათ იცით, რომ ჩემი ქვეშევრდამი სომეხები აჯანუდენ. იმათი აღაგმვა ვურავითარ მუქართ ვედარ შეიძლება. გონება იმდენათ დაქმოთ, რომ ხანჯლებითა და რვეფლებით შეიარაღებან შეუდგენ მართლ-მორწმუნეთა ამოსაფლტათ. ასე აქცევა ის ხალხი, რომელიც ხუთის საუყუხის განმავლობაში ვერა ბედავდა ჯობში დანის დატარებას ვაშლის გასაფლტუნელათ. ეჭვს გარეშა, რომ სომეხები ჭკუსე შედგენ. ჩემი იმპერიისთვის საშიშოთ მიმანხია ამ გიეთა დაუსჯელათ დატოვება. ამიტომ გადაწვევტი, ბასნება გავცე იმათ ამოსაფლტათ. რას იტყვით ამასე?“

ახლელ-ჰამადის ამ სიტუებმა ეკვლანი გააფცა. მასუხის გრემი ვურავინ მოახერხა. როდესაც სულთანმა ბრძანების კილოთი ხელახლად გაიმეორა უკანასკნელი სიტყვები, შეიხ-ულ-ისლამმა ტირილითა თქვა, რომ „წინასწარმეტყველის სიტყვით აღაჰმა გამოუცხადა მორწმუნეთ, ნუ ამოფლტავთ უდანაშაულო ღვთის ქმნილებებს, რადგანაც კაცს უბრადო მწერის შექმნა-ვი არ შეუძლიანა.“ სულთანის ძლიან გაბრახა ამ გაბედულმა დარეგებამ, მაგრამ ოსმალეთის ბრძანებულმა თავი შეიმაგრა და თვალთ მარშალ ფუად-ფაშას მიანუფიცის ჩერქეზი ფეხზე წამოღვა და ამავათ უთხრა სულთანს: „ხელმწიფო! თქვენმა უდიდებულესობამ დამაჯილოლოვა ამ კოლოტიბითა, ორდენებით ამებში ბრძოლისათვის. კანა ღირსი ვიქნები ამების ტარებისა, კანა ღირსი იქნებან ჩემი ამხანაგები ასეთისავე ჯილოლოებისა და თქენი მამაცი ჯარი დიდებული სახელისა, თუ იარადის ხმარება მოგვინდა დიური მტრის წინააღმდეგ კი არა, არამეთ ცხვრის ფარის წინააღმდეგ, რომელსაც რამდენიმე საზიხდარი კაცო აღდეგეს და აჯანუდეს? ჩამოვანჩოთ ეს საზიხდრები და ამოცხება ჩაქრება. ეს ხალხი, ეს ცხვრის ფარა—ვი საჭიროა ჩვენთვის ჩვენის მინდვრების დასამუშავებლათ, ვაჭრობა-მრეწველობის განსავითარებლათ. რას იტყვის რუსეთი, რას იტყვის ევროპა, თუ რომ ისე მოვიქცეთ, როგორც თქვენ უდიდებულესობა ბრძანებენ?“ — „უნ, ამათ, ჭკუსა ძლიან ატან!—მიუგო სულთანმა, — მასკაცი არაფერს იტყვის. შე დავარწმუნე იგი, რომ რუსეთთან თავდასაცველათ დასახმელ კავშირს დაუდებ. ევროპა, უბილო დედაკრივით, იწუწუნებს და შემდეგ განუდებია. მამ უსარულეთ, რასაც გიბრძანებთ. ვევალ თქვენგანი ვაღებებელია, სავსებით უსარულთს ჩემი ბრძანება. სსდამა გათავდა.“

ამის შემდეგ, — ნათქვამია გენერლის წერილში, — დამსწრეთაგან ზოგიერთებმა ზირი შეკრეს, შეიხ-ულ-ისლამთან წავიდნენ და თხოვეს გამოცეს მანიფესტი სულთანის ტახტიდან გადაყენების შესახებ. მაგრამ შეიხ-ულ-ისლამი წინააღმდეგობა გაუწია. ამას შემდეგ იცხადებდა მხოლოდ, რომ არც ერთ სიტყვას არ მივწერ ჩემ ქვეშევრდომებს ანატოლიის ქრისტიანთა ამოუღებელი შესახებ. მასთან თქვა, რომ მამადიანი მცხოვრებნი თვით ეცდებიან ქრისტიანთა გადარჩენას ჯარის და ქურთების ამოუღებლისაგან. ასეც მხედდა: 2,500,000 ქრისტიანის მაგიერ მხოლოდ 300,000 სული ამოუღებეს. ყველა სოფელს და ქალაქში მამადიანნი მალაყდენ შეზღუდულ ქრისტიანებს და წვევლა-კრულვას უგზავნიდენ სულთანს ძალმომრეებისათვის.“

ამერიკა. ჯალათი დევისი, რომელმაც მოკლა მაკინლეის მკვლეელი ანარქისტი, უცბათ დაკარგულა. ორი კვირა, რაც ხელისუფლებამ თავგამოდებით დაიკის, მაგრამ ვერ უხერხათ.

საზრახვეთი. ჯერჯერობით ცნობაშია მოყვანილი ანუიუნების შედეგი მხოლოდ 585 ოლქში. ამ ოლქებში 413 დეპუტატი უკვე ამოწმებულია გადაწყვეტით. 172 ოლქში ხელ-ასალი ანუიუნებია. უკვე ამოწმებული დეპუტატები ასე განისაზღვრებიან: 22 სოციალისტი, 150 რადიკალი და რადიკალ-სოციალისტი, 28 დამოუკიდებელი რესპუბლიკანელი. 114 ზრგრესისტი, 26 rallies; 33 სოციალისტი და 38 რეპუბლიკანი.

რუსეთის ცხოვრება.

უკვე რამდენიმე დღეა, რაც მსკვირად აღვიწინებთ სსსრ-ელებს რევიზიას უშვრება მოუღებლათ იქ მისული ზეტერბურგის საოლქო სამსწავლელ ინსპექტორი. რევიზორი ეცნობა სსსრ-ელების რეკორდ სამსწავლელ მხარეს, ისე მის კეანომიურ მდგომარეობასაც, ამასთან ათვალეურებს სსსრ-ელების წიგნთ-საცავს, საჯარიმო ყურნალებს, შინჯავს იუნდამენტალურ ბიბლიოთეკის წიგნებს, რათა შეიტყოს რეკორდი წიგნები გააქვთ წასაკითხათ მოსწავლეებს სამკითხველადან. ათვალეურებს კარეთ მცხოვრებ მოსწავლეთა ბინებს, ეცნობა რამდენათ ათვალ-ყური უჭირავს სსსრ-ელების ინსპექციას მათ უთვალეურებს. კეითსება მოსწავლეთ ზირდათ, რა წიგნებს კითხულობენ. ამ გვარ რევიზიას უფრო მეტის გულმოდინებით უშვრება რევიზორი აღვიწინებთ სამსწავლელ სემინარას.

— უმადლეს სწავლა დამთავრებულ ქალებს ზეტერბურგში გაუხსნათ საზოგადო განათლების კურსები ქალებისათვის.

— ზეტერბურგში 21 აზრადს მოხდა კრება განსახილველათ გახეთის თანამშრომელთა დახმარების ზრექციას.

— სკრე განათლების სამინისტრომ მიტა უფლებს სამსწავლელ ოლქის უფროსებს, თვით დართონ ნება სკვირად სკოლების განსახილვა ბავშვებისათვის და მოზრდალებისთვის კერძო სსსრ-ელებსთან, რომელნიც ექვემდებარებიან სკრე განათლების სამინისტროს.

— ხარკავის უნივერსიტეტის რექტორი უარყოფს ხარკავის გახეთის ცნობებს უნივერსიტეტში სტუდენტთა წრის დაარსების შესახებ. ამასთანავე ზეტერბურგში რექტორი აცხადებს, რომ სამეცნიერო წრეების დაარსება სტუდენტებისათვის სსარგებელაა, ხოლო ეს წრეები უნდა შედგებოდენ რამდენიმე სტუდენტადან და არა მთლათ უნივერსიტეტში მოსწავლე სტუდენტთაგან. ერთი საზოგადო წრის დაარსება 1,500 სტუდენტისათვის უწინააღმდეგება უნივერსიტეტის დანიშნულებას, ვინაიდან უნივერსიტეტი არ არის დიდი კლუბი (ხელიტიკური ან ზეულებრივი). ამიტომ მე, რეკორდ ზრეთის-რი და რექტორი უნივერსიტეტისა, წინააღმდეგობა ვარ ამ გვარი წრის დაარსებისა.

ბი, როდესაც მას რაიმე მოქმედების სურვილი დაბადებია, მაგრამ ეს მოქმედება ნამდვილათ აღარ განუხორციელებია, ასეთი მაგალითები თითქოს მართლაც ექვს გარეშე ყოფენ თავისუფალი ნების არსებობას. ავიღოთ ერთი ასეთი მაგალითი. მივმართავ ისევ ზემოხსენებულ მაგალითს, რომ მკითხველმა არ იფიქროს, ვითომ მე მაგალითს განგებ ვეცდებდე. თქვენ დაინახეთ ვენახში ყურძენი, ხოლო სრულებით უცხო პირის ვენახში; გრძობელობა იგივეა, რაც პირველ მაგალითში, წარმოდგენნიც იგივე, მიუხედავად ამისა თქვენი მოქმედება იგივე არ არის; პირველ მაგალითში თქვენ ყურძენი მოწყვეტეთ, მეორეში კი არა. რა არის ამის მიზეზი? მხოლოდ ის, რომ პირველ მაგალითში იღეთა ასსოციაცია სხვა იყო, მეორეში სხვა. პირველ შემთხვევაში თქვენ წარმოადგეთ თვალწინ ყურძენი, მისი გემო, მიღებული სიამოვნება, თქვენი მოძრაობის წარმოდგენა და ყოველივე ამან გამოიწვია თქვენი მოქმედება; მეორე შემთხვევაში ყველა ეს წარმოდგენა გაგიცოცხლდათ, მაგრამ ამით გვერდში ამოუდგენ სხვები; ის წარმოდგენა, რომ ვენახი სხვისია, რთული იღეთ სხვისი საკუთრების ხელუხლებლობისა, შიში, ვაი თუ პატრონმა დამინახოს; ყველა ამ წარმოდგენების ტონი სხვა არის, ვიდრე პირველი წარმოდგენების; პირველნი მხოლოდ სიამოვნებას გაგონებენ და გიქადიან, მეორენი კი უსიამოვნებას; ყველა ესენი აღიზიანებენ ნერვებს, პირველთა გაღიზიანებას უკანასკნელი წარმოდგენების გაღიზიანებასაობს, მოძრაობის უჯრედებს არავითარი გაღიზიანება აღარ მოუღივთ და ამიტომ თქვენი მოქმედებაც აღარ იბადება. ხოლო თუ პირველი წარმოდგენანი უფრო ძლიერია თქვენში ვიდრე მეორენი, მაშინ ამ სხვა-და-სხვა გაღიზიანებაში პირველი წარმოდგენების მიერ აღძრული გაღიზიანება ძლევს სხვებს, გადაეცემა მოძრაობის უჯრედებს და თქვენ მაინც მოწყვეტთ ყურძენს. წარმოდგენათა სიცხოველე და სიძლიერე ერთი მხრით მემკვიდრეობაზე არის დამოკიდებული, მეორე მხრით ვარჯიშობაზე, ვარჯიშობა კი აღზრდაზე არის დამყარებული, ამიტომ აღვილი გასაგებია, თუ რათ ცრადება ზოგიერთი ადამიანი ცუდი საქმის ჩადენას, ზოგი კი არა, რათ აწუხებს ადამიანს პირველათ ჩადენილი სისაძაგლე უფრო, ვიდრე მეორეთ და შესამეთ. ამგვართ ისეთ შემთხვევებშია, სადაც ჩვენ რაიმე მოქმედებისაგან თავს ვიკავებთ, ჩვენი ასეთი საქციელი იღეთა ასსოციაციის ნაყოფია; თუ იღეთა ასსოციაცია ითხოვს მოქმედებას, მოქმედება აუცილებლათ იბადება, — მას ვერავითარი ნება ვერ შეაჩერებს; თუ იღეთა ასსოციაციაში მოქმედების წინააღმდეგი წარმოდგენანი უფრო ძლიერი არიან, ვიდრე მოქმედების მომხრე წარმოდგენანი, პირველები მეორეს ჩაახშობენ და ყოველათ შეუძლებელია, რომ მოქმედება დაიბადოს, — მას ვერავითარი ნება ვერ გამოიწვევს. ამგვართ ჩვენი ყოველგვარი მოქმედება თუ უმოქმედობა მხოლოდ აუცილებლობის ნაყოფია. ზემოხსენებული მეორე მაგალითი ნათლათ გვიჩვენებს, თუ რა მიზანი აქვს ადამიანის მოქმედებაში იღეთა ასსოციაციის გარეგანს. როდესაც გარეშე მიზეზის მიერ გამოწვეული გაღიზიანება ხშირათ მეორდება ადამიანის ტვინში, ტვინის ძაფები ეჩვევიან მის გატარებას იმდენათ, რომ ყოველი გაღიზიანება გრძობელობის უჯრედებიდან პირდაპირ გადაეცემა ხოლმე მოძრაობის უჯრედებს და ამგვართ ჩვენი მოქმედება თითქმის ავტომატიურათ ჩდება; მაგრამ როდესაც რაიმე მოვლენა ჩვენ ცხოვრებაში ძალიან იშვიათათ მეორდება, ტვინის ძაფები ვერ ეჩვევიან მის მიერ აღძრული გაღიზიანების ასე თუ ისე გატარებას, რადგანაც ამ გაღიზიანების გატარებაში ვარჯიშობას მოკლებული არიან. გაღიზიანება ვერ პოებს ნიადაგს ორგანიზმის ჩვეულებაში და ამიტომ მან უნდა მიმართოს უმაღლეს ინსტანციას — გონიერებას; აღდგებიან გაღიზიანების გავლენით სხვა-და-სხვა წარმოდგენანი, შედეგა იღეთა

თავისუფლება ნებისა, თუ აუცილებლობა?
 ფისილდოგიური კტოუდი.
 წერილი პირველი.
 ცხოვრებაში ყოველ მკითხველს ექნებოდა ისეთი შემთხვევე

ასოციაცია; ამით გონიერება იწვევს წარსულის სურათებს და ამით თავის წარსულში ეძიებს იმის გაგებას, თუ როგორ მოიქცეს ამ ახალ შემთხვევაში; იდეათა ასოციაცია წყვეტს ასეთ შემთხვევებში ჩვენს ამა თუ იმ მოქმედებას. ბევრი მოქმედება ჩვენში თავდაპირველად იდეათა ასოციაციის ნაყოფი იყვნენ, მაგრამ დროს განმავლობაში სრულებით ავტომატიური ხდებიან. ბავში დიდის წვალებით სწავლობს ტანისამოსის გახდასა და ჩაცმას, სიარულს, ასეთ მოძრაობაში მის უსათუროდ უნდა დაეხმაროს იდეათა ასოციაცია. დიდი ადამიანი კი სრულებით ავტომატიურად დადის და ავტომატიურად იხდის და იცვამს თავის ყოველდღიურ ტანისამოსს: ნერვები საკმაოდ მიჩვეული არიან შესაფერი გალიზიანების გატარებას და ამიტომ გრძობელობის უჯრედებიდან გალიზიანება პირდაპირ გადადის მოძრაობის უჯრედებში, რადგანაც წარმოდგენათა დაკითხვა აქ საჭირო აღარ არის. აიღეთ პიანისტი: როგორი შრომაჭირდება მას, როდესაც ის რაიმე არიას პირველად არჩევს! მეორედ დაკვირის დროს მან უნდა აღადგინოს თავში წარსული წარმოდგენანი, მოიგონოს, როდის რომელ კლავისებზე და თითებზე, მას ჰქირდება რთული ასოციაციის დახმარება, მაგრამ რაკი რამოდენჯერმე დაუკრავს ამ არიას, რომ მერე და მერე მისი თითები სრულებით ავტომატიურად მოძრაობენ. თუ ჩაუკვირდებით ჩვენ ცხოვრებას, დაინახავთ, რომ უმეტესი წილი ჩვენი ყოველდღიური მოქმედებისა ავტომატიურია, მასთანადე მხოლოდ აუცილებლობას ექვემდებარება. დანარჩენი მცირე ნაწილში ურევია იდეათა ასოციაცია, მაგრამ რადგანაც იდეათა ასოციაცია აუცილებელ კანონებს ემორჩილება, ამიტომ ჩვენი ყოველგვარი მოქმედება აუცილებელია, აქ არავითარ თავისუფალ ნებას აღავი არა აქვს. ყოველი ადამიანი ყოველ შემთხვევაში მოქმედობს ისე, როგორც შეუძლია, რომ იმოქმედოს. თავის მოქმედებაში არჩევანი არავის არ ეძლევა. მართალია ჩვენ აზროვნებაში ხდება არჩევანი ზერელის შეხედვით, რადგანაც რაიმე რთული მოქმედების წარმოშობამდე ასოციაციაში სხვა-და-სხვა წარმოდგენანი ერთმანეთს ექვემდებარებიან, მაგრამ ამა თუ იმ წარმოდგენის გამარჯვება დამისი შესაფერი მოქმედების გამოწვევა წინაწინვე გადაწყვეტილია აუცილებელი კანონებით, როგორც უკვე დაინახეთ, და არავითარ ნებაზე არ არის დამოკიდებული.

(დასასრული იქნება) ი. გომარაული.

ცოტა რამ საზილავოს ბიბლიოთეკა-სამკითხველოზე.

„ქირსა შიგან გამაგრება ისე უნდა, ვით ქვითკირს“-ო, ამბობს დიდებული მგოსანი და მართლაც ეს შესანიშნავი სიტყვები შეასრულა ს. საქილაოს ბიბლიოთეკა-სამკითხველომ, რომელიც ათი თუ თორმეტი წელიწადი იქნება, რაც ჩაკეტულია სამინისტრო შკოლის ერთ პატარა და ბნელ ოთახში. მისთვის კარის გამღები და სინათლის მაჩვენებელი არავინ არის. ერთხელვე მივადებული და მივიწყებული წიგნები თავგების საზუნაგოდ გამხდარა. ნუ თუ არ გამოჩნდა ვინმე ამ საქმეზე გულშემატკივარი კაცი, რომ კარები გაუღოს დიდი ხნიდან დაპატიმრებულ ბიბლიოთეკა-სამკითხველოს და მიცეს ხალხს საკითხავათ. არ შეგვიძლია ვთქვათ, რომ საჭილაოში ნასწაველი ადამიანი არ იყოს. სხვა რომ არა იყოს რა, აქაური შკოლის ზედამხედველ-მასწავლებლებიც მოახერხებდნენ სამკითხველოს განახლებას, მაგრამ ამას ცოტა თავის ატკივება უნდა და უტკივარ თავს საზოგადო საქმეზე რათ აიტკივებენ... რაც შეეხება ახალგაზრდობას, რომელშიაც ხშირად ურევია გიმნაზიის მეხუთე და მესამე კლასიდან გამოსულები, ამათ ადვილად შეუძლიათ მოახერხონ ძველათვე დაარსებული სამკითხველო-ბიბლიოთეკის

აღდგენა. ნუთუ ამ უკანასკნელებს არ რცხვენიათ რამდენიმე წლის წინათ მათი მამების დაარსებული სამკითხველოს გაქრობა? არა! სირცხვილი მარტო სამკითხველო-ბიბლიოთეკის უქონლობაში და წიგნებ-ჟურნალ-გაზეთობის უკითხველობაში როდია, არამედ კიდევ სხვაშიც. ეს ის გასართობებია, რომელთაც ხშირად ეტანება აქაურა ახალგაზრდობა. ვინც წიგნებს ყვარობს და მათ არ თანაუგრძობს, ის ხომ პირიქით დასაციინია ამათი აზრით. მარა დროა ამას თავი დავანებოთ და შევხედოთ სამკითხველო-ბიბლიოთეკის განახლებას.

ყურანა.

წერილი რედაქციის მიმართ.

ქნა რედაქტორა! უმარჩილესათ ვახავთ ნება გვიბოძოთ თქვენი პატივცემული გაზ. „კვადის“ საშუალებით ჩვენი უგულთა-დექი მადლობა გამოვუცხადოთ ბ-ნ გიორგი მისეილის ძე ჩივაძეს, რომელმაც თავის ხარჯათ დაგვიკეთა ჩვენ საქმრის სხველწიფა სსქელის ქათველ მწაფეებს გაზეთა „კვადი“ და „ჯეკილი“ და რუსული ჟურნალი „Журналъ для всѣхъ“.

მწაფეობანი ივანე საბაშვილი.

რედაქტ.-გამომც. ან. თ.-წერეთლისა.

გ ა ნ ც ხ ა დ ე ბ ა ნ ი.

თფილისის ქალაქის გაგვიგობა საყოველთაოდ აცხადებს, რომ ქალაქ თფილისში თანახმად ბ. კავკასიის მთავარ-მართებლის მიერ დამტკიცებული ვდებულებისა ცხენების **გაზრობის** შესახებ, ამ წლის ხუთი მაისიდან გაიხსნება ბაზრობა, რომელიც გაგრძელდება 18 მაისამდე. ხსენებულ ბაზრობისთვის ადგილი დანიშნულია დიდუბეში კავკასიაში ცხენის მოშენების ხელშემწყობ საზოგადოების იპოდრომზე. (1—3).

თფილისის კერძო საქურსალა
მ. გელაშანიშვილისა
 (უკუა, ნიკოლოზის ქ., სახლი საგინაშვილისა, № 21).
 ტელეფონი № 274.

- აეთამყოფებს იღებენ ყოველ დღე, კვირა დღეებს გარდა:
- დ ი ლ ი თ:
- ვ. ი. ჭიჭინაძე — კბილის სნეულებანი, 8—10 საათ.
  - მისეიდ გუდუაშვილი — ნერვებისა და წამლობა ელექტრონით, 9—10 საათ., გარდა ხუთშაბ. და შაბათისა.
  - ქ. ბ. ფედოროვი — შინაგანი და ბავშებისა, 9—10.
  - ბ. გ. მაღალაშვილი — შინაგ. სამშ. და ხუთშ. 10—11.
  - გ. დ. დამაშვილი — შინაგ. 10—11, სამშაბათს და ხუთშ. 1—2.
  - ნ. ა. მუდინი — ყურის, ყელისა და ცხვირისა, 11—12.
  - ი. მ. სალქიანიშვილი — კბილის სნეულებანი, 10—12.
  - ქ. მ. კელიანიშვილი — შინაგ. და ბავშ. 11—12.
  - დ. ა. გუდუაშვილი — ნერვებისა და შინაგ. 12—1.
  - ს. გ. ბასუკოვი — დედათა სნეულებანი, ორშაბათობით და შაბათობით, 12—1.
  - ს. ა. ვინი — ქირურგიული, ორშაბათობით, ოთხშაბათობით და შაბ. 1—2.
  - გ. მ. ამბარცხანი — სიფილისისა, კანისა და საზრდევ 1—2.